

श्रीविजयनेमिसूरीश्वरप्रथमालारक्षम्-३९
विष्णुमनूषप्रतिबोधक-सूरिपुरन्दर-तार्किकशिरोमणि-
श्रीसिद्धसेनदिवाकरेण भगवता

प्रणीता—

द्वात्रिंशद् द्वात्रिंशिकाः । [तत्र द्वितीया द्वात्रिंशिका]

तदुपरि—

श्रीविजयनेमिसूरीश्वरपट्टालद्वारेण
श्रीविजयलावण्यसूरिवरेण विरचिता
किरणावलीनामा विवृतिः ।

सम्पादक —

पन्यासश्रीसुशीलविजयो गणि-

प्रकाशक —

द्रव्यतहायक —

श्रीविजयलावण्यसूरीश्वर-
ज्ञानमन्दिर, बोधद सौराष्ट्र
वीरस २४७९] नेमिस० ४

श्रीमोहनलालजीम० उपाध्याय
सुरत [दूस्तीओदारा-ज्ञानखानामापी]
[विक्रमस० २० ९

मुद्रणस्थान-निर्णयसागर प्रेम २६/२८ कोल्हाट स्ट्रीट मुंबई न० ९

प्रथमद्वारि शिक्षापद्यानामकाराद्यनुक्रमणिका

पद्यांश -	पद्याङ्क -	पद्यांश -	पद्याङ्क -
अलब्धनिष्ठा प्रसमिद्ध०	१५	परस्पराक्षेपविलुप्त०	५
अविद्यया चेद्युगपद्विलम्बण०	११	प्रशशितशुद्धक०	९
असत् सदवेति परस्परद्विष०	२	मुख जगद्धर्म०	२२
सुहेतुसर्वापरतप्रपथ०	३	य एष पदनीवनिर्काय०	१३
कृपां बद्धत कृपणेषु०	७	यदा न कापादिवियुक्त०	२८
द्विधा च संज्ञानविद्यास०	२९	य इ न संसारविकार०	१६
जगक्षैकावस्थ०	३२	वदति यानेन गुणांघ	६
जनोऽयम य कृणात्मरं०	८	बपु स्वभावस्थमरक्त	१४
तपोभिरकान्तशरीर०	२३	विरागहेतुप्रभव न०	२५
न कर्मकर्तारमतील०	२६	विक्षणानामवित्र रणा०	१९
न काव्यशक्तेन०	४	शताम्बरदा लव०	३१
न मानस कर्म	२७	समतगर्वाभगुण०	२
नयप्रमत्तापरिमेय०	१८	समृद्धपना अपि०	१२
न रागाभिर्भस्मनयन्त्र०	२४	मुनिधित न०	३०
निसर्गनित्यक्षणािकार्थ०	२१	स्वप्न एव प्रतिपद०	१७
परस्परे क्षुद्रजन०	१०	सयम्भुव भूतसङ्क्षोभ०	१

द्वितीयद्वारि शिक्षापद्यानामकाराद्यनुक्रमणिका

भनयमतिरी बरोऽपि	३२	दलाङ्गनातिरनिष्टुर०	२१
अन्येऽपि मोहविनयाय०	१०	नाल्यगवैत्रमहन्तव०	२७
अप्येन नाम दह०	५	नाथान् विवित्ससि०	३०
उग्रासशक्ति परप	६	पाप न शम्भति जनी	१९
एकांतिगुणभवन्त	२३	पितामृतध्वपि	४
कर्ता न कर्मफलभुम्०	२५	भीरे सतस्तव कथ०	२६
कुवजमारमुपयाति न०	२४	मां प्रत्यसा न मनु०	९
कृत्वा नव सुरवधू०	३	यथाम्बुतोदरनिरुद्धश०	२९
चन्द्रांशव कमलगर्भ०	२८	शैरेव हेतुभिरनिधाय०	२२
चित्र विमन यति०	८	वराग्यकाहलमुखा०	१६
तावद्वितरैरचना	११	व्यक्त निरणन०	१
तिष्ठन्तु तावदति	१५	शब्दादय क्षणसमुद्भव०	३१
त्वच्छासनाधिगम०	१४	सत्तारत्नामपरिपक्ति०	२०
त्वद्भाषितान्यविनय०	१२	सत्त्वोपपातनिरनुग्रह०	१७
दग्धेधन पुनरुपैति०	१८	सद्धर्मवीजवपना०	१३
दु खार्दितपु०	२	स्थाने जनस्य परादिपु०	७

। अहम् ।

त्रिकमादित्यनृपालप्रतिषेधकेन चादिवृदारकट्टद्वाराणपञ्चाननेन
कमनीयतमकमितालतालतालरूपेण तुलनातीतकल्पना-
शिल्पशिल्पिशेखरेण सूरिशेखरेण भगवता
श्रीसिद्धसेनदिवाकरेण प्रणीता—

द्वात्रिंशद् द्वात्रिंशिकाः ।

[तथ द्वितीया द्वात्रिंशिका]

तपोगच्छाधिपति शासनसम्राट्-सर्वतभस्वतश्च-जगद्गुरुश्रीविजय-
नेमिसूरीश्वरपट्टालद्वारेण व्याकरणराचस्पति शास्त्रविशारद-शबिरनेति-
पदालङ्कृतेन विजयलावण्यसूरिणा विरचिता—

किरणावलीनामा विवृतिः—

व्यक्तान्वयमवाधनतमनघे श्रीरावतां जिने

जुत्वा सूरिवरं प्रणम्य महिषं श्रीनमिसूरिं गुरुम् ।

स्मृत्वा न्यायविशारदादिविबुधयाख्यातग्रन्थयन,

एवमप्या वितनीति चास्पधिपणो -याग्या द्वितायस्तुते ॥१॥

हे विन ! भवत्स्वरूपज्ञातव्यं स्वहितवेत्ता नान्य इति स्वहितजिज्ञासु पुरुषो
भवन्तमेव प्रथमं जानातु, भवति महिषा गुणा न सम्भवति याग्यागुणवचया
भवन्तं यद् न एव गुणा हितानीति ततो हितवत्ता स स्यादवेत्याह—

व्यक्त निरञ्जनमसंस्कृतमेकविध,

विधामहेश्वरमयाचितलोम्पालम् ।

ब्रह्माक्षर परमयोगिनमादिसाक्षन,

यस्त्वा न वेद न म वीर ! हितानि वेद ॥१॥

[वसन्तातिलका]

व्यक्तमिति-अथावयो यथाश्रुतानुपूर्वीक एव, हे वीर ! य प्रमाता, त्वा
 निव, न वेद न जानाति, स प्रमाता, हितानि स्वेष्टानि, न वेद न जानाति,
 कीन्तं त्वाम् ? व्यक्तमिति-पूर्वं कर्मावृत्तत्वादव्यक्त कर्मावरणविगमे च
 व्यक्तिम्-आविभावमापद्यम्, अनन्तानादिगुणशालितया प्रकटमिति भावः ।
 तत्रैव हेतुमाह-निरञ्जनम् अष्टविधकर्मक्षपाद् रागद्वेषाद्यजनरहितम् । असं-
 स्कृतं संस्कृत-संस्कार, न विद्यते संस्कृतं यस्य स तथा, स्वतः स्फुरत्प्रकाशस्वरूपे
 न त्रिष्विद् संस्कारकृत्य समस्तीति भावः । एकत्रिष्विद् एका विद्या यस्य
 स एकविषयस्य, विद्या-ज्ञानम्, मतिज्ञानं श्रुतज्ञानाऽवधिज्ञान-मनःपर्यवज्ञान-
 केवलज्ञानेषु पञ्चसु मध्ये एककेवलज्ञानवानेव भगवान् तथा च अवलक्षणवन्त-
 मित्यर्थः । विद्यामहेश्वर त्रिषया-ज्ञानेन, महानीश्वरा विद्यामहेश्वरस्य लोके
 मीढ्यादिधनेन सुवर्ण इजतादिधनेन च महेश्वर इति गीयते, तस्य धनं तत्स्कराऽग्नि-
 राजादिना यदाऽपहृतं भवति भोगदानादिना या क्षीयति इति तदपहारे क्षये
 वा सति तत्स्वामित्वप्रयुक्तं महेश्वरस्यमपि नावतिष्ठते भगवोस्तु तत्स्कराधन-
 पनेयं भगवानाद्यविताविद्याधनेन महेश्वर सर्वदाऽवतिष्ठत इत्येति अथवा
 अन्तःकरणावच्छिन्नं चैतन्यं जीवोऽविद्यावच्छिन्नं चैतन्यमीश्वर इति यद्वान्तनये
 महेश्वरोऽविद्यालक्ष्णोपाधिसत्ताममकालीनसत्ताकत्वादविद्याविलये विगच्छतीत्य-
 विद्यामहेश्वरो भवति, जैनमते तु त्रिनो विद्यामहेश्वरो न कदाचिद् विलयं गच्छति,
 विद्याया अवलोपयोगलक्षणाया निधनाभावात्, अथवा द्वैततत्त्वावगाहिन्यो-
 ऽद्वैततत्त्वावगाहिन्यो वा या काश्चिद् विद्या सन्ति ता निखिला अपि त्रिनोक्त-
 पूर्वमहाणवसमुद्भवा एवेति सर्वविद्यामूलगमप्रवक्तृत्वात्त्रिनो विद्यामहेश्वरस्यमि-
 त्यर्थः । अयाचितलोकपाल न याचितोऽयाचित, लोकपालयतीति लोक-
 पाल अयाचितश्चासौ लोकपालश्चायाचितलोकपालस्तम्, इन्द्रादयो दश-
 दिक्पालाश्च याचिता सन्तो लोकपाला, त्रिनस्तु भगवान् 'दुःखमयससार-
 सागरे पतनोऽस्मान् रक्ष' इत्येव लोकेऽयाचितोऽपि ससारमूलाज्ञाननिवर्तककेवल-
 ज्ञानादिप्रभवपदगलक्षणपरमपुरुषायापदेशदानेन लोकान् पालयतीति । ब्रह्माक्षर-
 ब्रह्म च सदक्षरं च ब्रह्माक्षरं तद्वत्, शुद्धचैतन्यं ब्रह्म परैरुपगीयते, तस्य

कमावरणविगमे जिनो भवत्येव, न क्षरति-न विनश्यतीत्यक्षर, स चैकान्त
कोऽपि न भवति वस्तुमात्रलोत्पादप्ययधौष्यलक्षणसत्त्वस्य प्रतिक्षणं भावात्,
किन्तु कथञ्चिद्दिनागोऽपि द्रव्यावधौ धौष्यशाठित्वेनोपयोगाप्रमत्ता न विनश्यत्येव,
जीवद्रव्यात्मकस्यैवस्वरूपेण च न विनश्यति, एतादृशं चाक्षरं सत्सारिणो
ऽपीति न विशेषप्रतिपत्तिकरम्, इदं तु स्याद् वर्तमानपितृपर्यायविजातीयपर्या-
योत्पत्तिरक्षणविनाशरहितत्वमभरत्वम्, ईदृशं चाक्षरं न मनुष्याद्, तस्य
मनुष्यादिपरायविजातीयद्रवादिपर्यायोत्पत्तिरक्षणविनाशरहितत्वादिनि । पर
सर्वोत्कृष्ट परमम्, अयोगिनं कायवाचनोयोगरहितम्, चित्तवृत्तिनिरोध
रक्षणवागाऽपि सम्प्रणाताऽसम्प्रज्ञानभेदशाली मुक्तिधाम गतस्य जिनस्य
नानीत्ययोगिनम् अथवा परमयोगिनम् आत्मतत्त्वसाक्षात्कारवन्तम्,

“आगमनानुमानेन प्यानाभ्यासरसेन च ।

त्रिधा प्रकल्पयन् प्रज्ञां लभते योगमुत्तमम् ॥” []

इति यचनादात्मतत्त्वसाक्षात्कारस्य परमयोगस्य प्रसिद्धम्, “अथ हि परमो
योगो यद्योगेनात्मदानम्” [] इति यचने च तत्र प्रमाणम्, आत्म
तत्त्वसाक्षात्कारश्च वेवल्लानलक्षणो जिनस्य सर्वदा विद्यत । आदिसाङ्ख्य
साङ्ख्य योगो पृथग् बाला प्रवदन्ति न पण्डिताः ।

एकमप्याश्रितं सम्यग्बुधयोर्विदुः फलम् ॥ १ ॥

यसाङ्ख्यैः प्राप्यत स्थानं तद्योगैरपि गम्यते ।

एकं साङ्ख्यं च योगं च यः पश्यति स पश्यति ॥ २ ॥”

[गीता० अ० ५, श्लो-४, ५]

इत्यादियचनेन मुक्तिफलकज्ञानविशेष एव साङ्ख्यम्, आदि-प्रथम,
साङ्ख्य-ज्ञान यस्य स आदिसाङ्ख्यफलम् । उक्ताविलिखितविशेषविशिष्टं त्वया निर-
यो न जानाति स हि पश्यति न जानाति, अहितपरित्यागिजिनगृहीतधमाणाभेव
हितवादित्यभिसिद्धि । ‘जेया वमन्तनिल्का तमज्ञा जगौ ग ’ इति लक्षण-
रक्षितत्वाद् वमन्तनिल्काकृत्तम्, एवमप्रऽपि ॥ १ ॥

मुक्तिधाम गतस्यापि जिनस्य प्रवृत्त्यनिशयो विद्यत इत्येवमुपदशयति—

दुःखार्दितेषु न च नाम धृणामुखोऽसि,

न प्रार्थितार्थमासि धूपनतप्रमादः ।

न श्रेयमा च न युनक्षि हितानुरक्तान्,

नाथ ! प्रवृत्त्यतिशयस्त्वनर्गितोऽयम् ॥ २ ॥

हु स्यादितेऽप्यिति-‘हे नाथ’ हु स्यादितेषु न च नाम घृणामुक्तोऽसि, प्रार्थि-
ताथसत्प्रपन्नतत्प्रसादो न, हितानुरक्तान् श्रेयमा च न युनक्षि न, अथ प्रवृत्त्य-
तिशयस्यदनिगत इत्यन्वयः । हे नाथ ! इ त्रिभुवनस्यामिन् भगवन् ! त्व-
हु स्यादितेषु हु खपीकितेषु जनेषु, नामेति योमलामप्रजे, न च नैव, घृणा-
मुक्तोऽसि घृणा-सत्त्वानुक्त्या, मुक्त्वा-प्रधान यस्य स घृणामुक्त्वा, दयाप्रधानो
दयाद्रचेतास्यमसि-भवामि प्रार्थिताथसत्प्रपन्न-प्रकर्षेणापना-भवेद् भव-
त्वितीच्छा, तद्विषय प्रार्थित, प्रार्थितत्वाभावश्च प्रार्थिताथ, प्रार्थिताथ-
सत्त्वा-मित्र स्नेहपात्र येषां त तथा तेषु प्रार्थिताथसत्प्रपन्न, प्रार्थितमेवार्थ मित्र-
वदतिस्त्रिभुवनतया मयमानेषु उपनतप्रसाद उपनत-प्राप्त, प्रसाद-भय-
मिष्टप्राप्त्या यद्यतामितीच्छाविशेषो यस्य स उपनतप्रसाद, न न भवामि, यत्
पूषण-मार्जितदुष्टकृत्कमादयान् तदुपभोगनिपत्तये हु स्यादिते जना भवन्ति,

‘तामुक्तं क्षीयते कम कल्पकोटिसत्तैरपि ।

अवश्यमेव मोक्षाय कृतं कर्म पुनः पुनश्च ॥’ []

इत्यादिवचनेन फलोपभोगप्रतरेण कर्मक्षयासम्भवप्रतीत्या तदुपभोग भाव-
इत्येक इति तत्र दया तत्प्रतिश्रद्धजननी न योग्यति घृणामुक्तो न भगवान्, ये-
द्यत्तु येन केनचित् प्रकारेण प्रार्थितमेवार्थ कामयते तेषां प्रार्थिताथप्राप्तिर-यो-
पभोगविशेष स्वकृततदनुकूलपूर्वकमादयत एव भविष्यति तादृशमोक्षदया-
भावे कस्य सहकारिण्यमासादयिष्यति प्रसाद न तु स्वकृतमुकृतमन्तरेण
प्रार्थिताथप्राप्तिरिति न तेषु भगवान् उपनतप्रसाद इति । हितानुरक्तान्-
अनन्तरामि-यादिविषयपरिपूरिते जगति यत् परमात्मेता न्वि तदनुरक्तान्-
तदेव कामयमान् भगवन्मत्तान् आत्मान्, श्रेयसा परमकल्याणेन मोक्षसुखेन,
न युनक्षि न सयोनयमि, इति न हि तु श्रेयसा युनक्षयेव, आसन्नोपदिष्ट-
मार्गमेवानुसरतो हितानुरक्ता हित मोक्षान्दमासादयन्त्येव, अयम् अनन्त-
रमवोपदाशित, प्रवृत्त्यतिशय हु स्यादितेषु न घृणा, प्रार्थिताथसत्प्रपन्न-
दाभाव, हितानुरक्तेषु श्रेयस्मयोजनमित्येव प्रवृत्त्यतिशय, त्वदनिगत,

मुक्तिधाम गतादपि स्वतो न निगतः न पलायिनः, किन्तु स्वल्पवतिष्ठत
पवेति ॥ २ ॥

शरणागतवत्सल ! भयाद्वैनेऽपि तत्र चरणशरणमुपगतो जन्तुरपशातमना
रिपोरमोघमपि शस्त्र कुण्ठितं करोति तस्मात्स्वल्पदशयति-

कृत्वा नव मुरवधूमयरोमहर्षं,

दैत्याधिप शतमुखभ्रकुटीवितानः ।

त्वत्पादशान्तिगृहसश्रयलब्धचेता,

लज्जातनुद्युति हरेः कुलिश चकार ॥ ३ ॥

कृत्वेति-‘शतमुखभ्रकुटीवितानो दैत्याधिपो नव मुरवधूमयरोमहर्षं कृत्वा
त्वत्पादशान्तिगृहसश्रयलब्धचेता हरेः कुलिश लज्जातनुद्युति चकार’ इत्यवयव ।
शतमुखभ्रकुटीवितान शतानां मुखानां भ्रकुटीनां वितानो विस्तारो यस्य
स शतमुखभ्रकुटीवितानः, दैत्याधिप चमरनामा दैत्यानामधिपतिः, नव
कदापि पूषमजातत्वादभिनवम्, मुरवधूना-देवाङ्गनामा
भयात्-कुब्जदैत्याधिपतिद्वाननयभयात्, रोमहर्षं रोम्णामुद्गमम्, कृत्वा हे
निन ! त्वत्पादशान्तिगृहसश्रयलब्धचेता त्वत्पाद पद-शरणेण एव,
शान्तिगृह-भयाशुपशमधाम, तस्य यः सश्रय-आश्रयणं तेन लब्धचेता-
उपशातमनस्क हरे इन्द्रस्य तदमनायोद्यतस्य कुलिश वज्रम्, लज्जा
तनुद्युति यच्छिरःप्रहातमहमिद्रेण परिगृहीतोऽस्मि स दैत्याधिप वीर
शरणागत इति तं प्रति मम प्रक्षेपोऽयुक्त इति समुद्भूतलज्जयेव, तनुद्युत-
मल्पतेजस्कम् चकार कृतवानित्ययम् । अभिनवोपपन्नचमरनामाऽसुरेन्द्र
शिरस्थ शस्त्रं विलोक्य कोपाविष्ट मन् परिधं गृहीत्वा श्रीशिरश्च शरणीकृत्य
कृतविकारलकाम समुत्पत्य शस्त्रविमानवेदिकायां पादं निधायामराङ्गनागण
भाषयन् शस्त्रमात्रोत्थयामास, ततो रुष्टेन शस्त्रेण तं प्रति वज्रमप्यपि तनं भीत
सोऽधोऽनीर्य वीरशरणयोर्लीनः, अनुगामि वज्रं च चतुरङ्गलङ्कूरं परितो
यभ्राम, ज्ञातवृत्ता तेन शस्त्रेणागत्य वज्रं गृहीतम्, अभिहितश्च चमर-चरमनिन
शरणीकरणात्मुक्तस्थः सत्सप्त वज्रं स्वारागमिति दैत्याधिपवृत्तम् ॥ ३ ॥

हे भगवन् ! तव वाक्यामृत मुरपीतामृततो वरमिति तदव पातन्यमित्यु
पदिशति—

पीतामृतेष्वपि महन्द्रपुरस्सरेषु,

मृत्युः स्वतन्त्रसुगदुर्ललित सुरेषु ।

वाक्यामृत तत्र पुनर्विधिनोपयुज्य,

शूराभिमानमयस्य पिबन्ति मृत्योः ॥ ४ ॥

पीतामृतेष्वपि पीति— पीतामृतेष्वपि महन्द्रपुरस्सरेषु सुरेषु स्वतन्त्रसुगदुर्ल-
लितो मृत्युः तव पुनर्वाक्यामृत विधिनोपयु-पावतस्य मृत्योः शूराभिमान
पिबन्ति' इत्यन्वयः । पीतामृतेष्वपि पीतममृतं सुधा वैद्ये पीतामृतास्तेष्वपि,
महन्द्रपुरस्सरेषु महन्द्र पुरस्सरोऽपरो येषां ते महन्द्रपुरस्सरास्तेषु,
सुरेषु दधु, स्वतन्त्रसुगदुर्ललित स्वतन्त्र-स्वाधीन यत् सुखम्-मानम्,
तत्र दुर्ललित-ममनोहरचण्डित, मृत्युः यम, मृत्युपानं कुर्वन्तु नाम सुरा,
किन्तु मृत्युन्मात्रं मुञ्चन्ति,

“अहरहनयमानो गामश्च पुरुष पशुम् ।

वैवस्वतो न नृप्यति मुराया इव दुमति ॥”

इत्यादिवचनेन मृत्योर्दुर्ललितव प्रसिद्धमेव । इ वीर ! तव पुनर्वाक्यामृत
भव-सुखनिर्गतमनेका तवाद्यामृतम्, विधिनोपावतस्य मृत्योः शूराभिमान
उपयुज्य तद्वयानुष्ठानलक्षणोपभोगविषय कृत्वा, अयदास्य अ-यानधीनस्य
स्वतन्त्रस्य, मृत्योः यमस्य, शूराभिमान 'मह सर्वतो बलवान् वीर' इत्य
भिमानम्, पिबन्ति, मृत्योः शूराभिमान विनाशयन्ति मृत्युभयं तेषां न
भयन्तीति यावदित्यर्थः ॥ ४ ॥

इ जिन ! भवद्दर्शनविनष्टजननदुःखम्-कर्मपादपाना पुनर्जन्माभावात् तत्प्रभव
दुःखं न भवतीत्यहो भवद्दर्शनमाहात्म्यमिति स्तौति—

अप्येन नाम दहनक्षतमूलजाला,

लक्ष्मीरुटाक्षसुभगास्तरव पुनः स्युः ।

न त्वं नाथ ! जननकर्ममूलपादा-

स्त्वद्दर्शनानलहता पुनरुद्भवन्ति ॥ ५ ॥

अप्येवेति— दहनक्षतमूलजाला लक्ष्मीरुटाक्षसुभगास्तरव पुनरपि स्युरेव

नाम ह नाथ ! त्वद्दर्शनानलहृता जननहृममूलपादा पुनरुद्भवन्त्येव न तु
इत्यन्वयः । दहनक्षतमूलजाला दहनेन-अग्निना क्षतानि-विनष्टानि, मूल
जालानि येषां ते दहनक्षतमूलजाला, त्वद्दमीकटाशसुभगा लक्ष्म्या-पय
पुष्पफलममृदिलक्षणलक्ष्म्या य, कटाक्ष-कटाक्षेणेष्ण, तन सुभगा मनोहरा,
साध्या पुनरुद्भवन्ति, येन पत्रपुष्पफलसमृद्धिस्त्वद्दमीकटाक्षिणाम्ने सर्वजनान् द
स-दोहजनकसौ-दयशाठिन तरवो वृथा, पुनरपि स्युरेव भवन्त्येव नाम,
हे नाथ ! हे स्वामिन् ! त्वद्दर्शनानलहृता त्वद्दर्शनमेवानलोऽग्निस्तेन हृता-
दग्धा, जननहृममूलपादा जननन-जननीगर्भनिस्सरणेन य, हृमो-
दुःखं तस्य मूलपादा-अंगा येषां त जननहृममूलपादा, तरव इत्यनुवचते,
ते च तरव प्रकृते कमन्वरूपा ज्ञेया, पुन विनागान्तरम् उद्भवन्त्येव
आविभवन्त्येव न तु नैवेत्य ॥ ५ ॥

हं विन ! विविच्य हितमहितमुपदिशानो भवतो दुः सहनानाग्निधनारकीयदुःख
साधन हिंसाऽसत्यस्तेषां अह्माभयमभयणादिपापकमाचरणाकर्माभ्यस्यबोधकनर-
काद्युपदेशकानि वचास्त्युपशृण्वतां नारकादिदुःखमय भवदुःखं न तद्विरमण
तोऽभयस्थानावासिरवश्य आविनीत्युपद्रामनमेव धरम्, न तु नरकादिदुःखापला
पकपरवचना-पापानतां यथेष्टाचरणकृत-यत्नवशेषफलकानि, भादावमीदृशा
सारिकमुत्तमाधनं विश्वासजनकान्यप्यन्त दुःखसाधनयथेष्टाचरणाद्यवबोधकत्वन
स्वप्नद्वयापरायणान् नरकं पातयन्त्येष्वुप्रासकमपि भगवच्चनमेवादरणीयमिषु
पदिशति—

उन्नामयन्ति पुरुष भवतो वचामि,

विश्रामयन्ति परवादिमुभापितानि ।

दुःखं यथैव हि भवानन्दत् तथा तत्,

तत्सम्भवे च मतिमान् किमिदमयं स्यात् ? ॥६॥

उन्नासयन्तीति-‘भवतो वचामि पुरुषमुन्नामयन्ति, परवादिमुभापितानि
विश्रामयन्ति, हि यथैव दुःखं भवान् भवदत्, तत् तथा, तत्सम्भवे च मति
मान् किमिव अभयं स्यात् ? इत्यन्वयः’ हे भगवन् ! भवत त्वं, यथासि
नरकादिप्रतिपादकवचनानि, पुरुषलोकम्, उन्नासयन्ति भगवदर्थभाविनरकादि

भयमीत कुचन्ति, परवादिसुभाषितानि ण्कान्तवादिशाखायां सुभाषितानि—

“एतावानेव नेकोऽय वागनिद्रियगोचर ।

भद्र ! वृरूपद पश्य यद्वदत्यवहु मुता ॥ १ ॥

पारजी इत् सुख जीवन्ण कृता घृत पित्रेत् ।

भग्नीभूतस्य दहस्य पुनरागमन कुत ॥ २ ॥” []

इत्यादिप्रचनानि, तथा, क पुन परलोकादागत ? मूढप्रवाशेऽयम्, एता वदेवेन्द्रियगोचरा तरेति यस्तु भोष्यमित्यादिप्रचनानि च, त्रिभ्रास्यन्ति परलोक-नरणादि तदुपभोग्यदु साद्यभावे त्रिभ्राममुपादयन्ति, त्रि-तु हि यत, भवान् यथैव येनैव प्रकारेण दु रत् भगवन्मक्षणादिनिषिद्धकमाचरणजन्य नारकादिजन्मप्रभवदु त्वमयातावेदनीयम् अथदत् उक्तान्, तत्तु त्वं, तथा तेनैव प्रकारेण भवति, तस्त्वम्भवे च तथाविधदु स्वयम्भवे पुन, मतिमान् ज्ञानवान् पुरप किमित्रैल्यमम्मावनायां, न कथमपि, अथ स्यात् नरक यातनाभयरहितो भवेदित्यय ॥ ६ ॥

भगवता निदायाजन स्तुतिमुपदगयति—

स्थाने जनस्य परवादेषु नाथबुद्धि-

द्वेषश्च यस्त्वयि गुणप्रणतो हि लोक ।

ते पालयन्ति ममुपाश्रितजीवितानि,

त्वामाश्रितस्य हि कुतश्चिरमेव भार ? ॥ ७ ॥

स्थान इति- परवादिषु जनस्य नाथबुद्धि यश्च त्वयि द्वेष [एतदुभय] स्थाने हि गुणप्रणतो लोक, समुपाश्रितजीवितानि त पालयन्ति, त्वामाश्रितस्य हि ण्य भावश्चिर कुत ? इत्यवय । परवादेषु ण्कान्तनित्याऽनित्यादि पन्थाप्ररूपककपिल गौतमादिषु जनस्य लोकस्य नाथबुद्धि यथायत्तरोप दर्शने मा सम्यग् मार्गे प्रयतयतात्यय मम नाथ इति बुद्धि, यश्च य पुन त्वयि मित्रे, द्वेष ममानिष्टमयमुपदिशतीति शोध तदतदुभय स्थाने योग्य स्थल हि यत लोक जन, गुणप्रणत गुण नश्रीभूत, यत्र गुण पश्यति तमेव नमस्करोति आश्रयति च, परवादेषु गुणा सति तस्मिन्नेव नाथबुद्धि,

स्वयि तु दोष एव त्रिरित इति द्वयस्त्वयि युक्त इत्युपदेशयति-ते इति-परवा
दिन इत्यथ समुपाश्रितजीवितानि सम्यक् स्ववरणोपासना समुपाश्रिता
शरणागता इति यावत् तेषां जीवितानि-भूयो भूय समार न मामादनन
निर्विघ्नवदवस्थानलक्षणजीवितानि पालयन्ति रक्षन्ति, हि यत्, रगमाश्रि
तस्य स्वा-निन शरण्यमाश्रितस्य त्वच्छरणागतयेति यावत्, एष भाव
समुपलभ्यमानो भवत्यस्माद्विरागद्वयादिर् सफलोऽपि, चिर चिरकाल,
कुत ? न कुतश्चित् तथा च परगादिषु गुणसङ्गावाद् गुणप्रणतजनस्य तेषु
नामबुद्धिपुक्ता आश्रितजनभावविनाशकत्वलक्षणदापवति त्वयि द्वयस्य युक्त,
अनया च निन्दया भगवत् स्तुतिर्यथैव, परवाच्यपासका अनन्तराल भगवत्
आम्यन्ति स्वपुण्यमकलु भगवात्तव धनपतमा श्रीप्रमेय मुष्यत इति ॥ ७ ॥

चित्रत्वेन प्रतीयमानस्यपि चित्रत्वाभावमचित्रत्वेन प्रतीयमानस्य च चित्रत्वं
भगवद्विषये दशयन् श्रुति—

चित्र किमत्र यदि निर्चन विज्ञादा,
न प्राप्नुयन्ति ननु शास्त्राणि युक्तमेतत् ।

उक्तं च नाम भगवता बहु नैरुमागं,
निर्ग्रहं च किमतः परमद्भुतं स्यात् ॥ ८ ॥

चित्रं चित्रेति- शास्त्रं सति विज्ञादा निवचनं न प्राप्नुयन्ति [इति चित्र
एतत् प्रतीयते किन्तु] अत्र चित्रं किम्?, ननु युक्तमेतत्, भवता च बहुना
एकमार्गमुक्तं च निर्ग्रहं स्यात् [नेह चित्रम्] भवता च बहु नैरुमागं शोक
निर्ग्रहं स्यात्, [परमचित्रमिदं भगवत्] अत्र परम् अद्भुतं किम्? इत्य

वय । शास्त्रं वादप्रतिवादिभ्यामभ्युपगतकथासमयस्य प्रातःपाठनरूढ्या
वशाधनलक्ष्यशासनकतरि तदस्थस्वरूपे च भवति सति, विज्ञादा एकान्त
नित्यत्वकान्तानित्यत्वादिविषया विविधा ग्राह्य भूतानि निवचनं निर्णयवचनम्,
निर्णयमित्यथ न प्राप्नुयन्ति नाधिगच्छन्ति, एतद् यद्यपि चित्रं यत् शास्त्रं
सत्यवदथ विज्ञादानां निषेधेन भाव्यम्, अन्यथा लोकविदुषः स्यात्, तथा
प्यत्र चित्रम् आश्रयम्, किम्? किमपि नाश्रयम्, तथाहि-ननु कीमला
एव शास्त्रं प्राप्नुयमानानुशासनकतरं सति विज्ञादानां परस्परविरुद्धानां
निर्मूलानां प्रणयनानाम्, निवचनस्य-निरूपे सम्यक्तया प्रतिपादनस्येति यावत्,
योऽभावः स युक्त एव, अस्ति साधनशास्त्रं यथाकथञ्चित् परस्परं

अपि प्रहापा निर्बन्तु शक्यते, सति तु तस्मिन्मदप्रनलथाप्रहापारमरुस्य
 म्वपक्षस्य निर्बचनाभापो युक्त एव । अत्र च, नामेति कोमलामघणे, यद्वा
 नायेति पाठे हे त्रिभुवनस्वामिन् । भयता चिन्तनं, यद्भुना भागप्रधाननिर्देशाद्
 बाहुल्येन, एकमात्रम् एक-सुरस्य माग-प्रतिपादनपद्धतियस्य तादृशम्,
 उक्तं प्रतिपादनम् “वच्च परिमाणे” इत्यतो भावे कीदृशं, “वा ह्रीषे”
 [१ २ १२] इति पञ्चांगिकस्यानाम् कतरि तृतायां, तथा च भवतो
 जिनस्य प्रतिपादनमित्यथा, अत्र पुनः, निधिग्रह निर्विवाद विगतविरोधः सत्,
 स्यात् भवेत्, एवम् भवतैकया पद्धत्या बाहुल्येन प्रतिपादनं निर्विरोधं
 स्यादिति यद्यपि नाद्भुतम्, एक-यन्त्रिप्रतिपादितस्यैकविषयस्य तथात्वोचित्याद्,
 तथाप्यस्ति परमाश्चर्यमित्याह-अतः परम् अद्भुतम्-आश्चर्यं किम् ? यत्
 यद्भु प्रचुरम्, नैकमार्गं न एको वैक नित्यत्वानित्यत्वादिविविधधर्मायन्म्वनेन
 नानाप्रकारं, एवमिदं मार्ग-प्रतिपादनशैली यस्य तादृशम्, उक्तं यच्चनम्,
 निधिग्रह निर्विरोधः स्यात् एतद्वदयमेव परमाद्भुतमिति भावः । यद्वा भयता
 महाधीरचिन्तेन अकारादस्यचिन्तनाणेन, कीदृशं ? यद्भुना प्रचुरेण दशान्त
 रितकालांतरिततत्तज्जिनेनेत्यर्थः, एकमार्गं कथञ्चित्स्थित्वानित्यत्वाद्यनन्तधर्मा-
 मैकवचस्तुप्रतिपादक-फलक्षण एको मार्गः प्रतिपादनशैली यस्य तादृशं निधि-
 ग्रहः च विरोधरहितः च उक्तं प्रतिपादनम्, नामेति प्रसिद्धौ प्रसिद्धमेव
 तद्-यद्भुतं, अतिलेनापि जिनेनानन्तधर्मात्मकस्तुतत्त्वप्रतिपादक विवादरहित
 शासनमेकमवाप्तमिति प्रवाहोऽनाद्यनन्त चेदं शासनम्, अतः परम् इत्यो-
 ऽधिकम्, अद्भुतम् आश्चर्यम्, हि स्यात् ॥ किञ्चिद् भवेत्, अनेके वि-
 षत्कारो भिन्नसमय-व्यवस्थिता अनाद्यनन्तसमयेऽप्येकमेव शब्दान्त विवाद
 विनिमुक्तमुक्तवन्त इति महदाश्चर्यमित्यर्थः ॥ ८ ॥

त्रिभुवनातिशायिनि भगवन्ति जिन निरीक्षितेऽपि यो भवविरक्तो भवसंताप-
 रहितश्च न भवति नाम्नी जनो न वाऽतिगुणदोषन इत्याह—

मा प्रत्यसौ न मनुजप्रकृतिर्जिनोऽभू

च्छङ्के च नातिगुणदोषविनिश्चयज्ञः ।

यत्त्वा जिन ! त्रिभुवनातिशयः समीक्ष्य,

नोन्मादमाप न मज्जरमुन्ममाथ ॥ ९ ॥

मा प्रत्यसाविनि-अत्र पद्ये ‘जिनोऽभूत्’ इत्यस्य स्थाने जनोऽभूत्

इति 'यस्त्वाम्' इत्यस्य भ्याने 'यस्त्वाम्' इति च पाठ मम्यगाभाति । 'हे जिन ! यस्मिन्भुवनानिषय त्वां समीक्ष्य उन्माद न आप, भयञ्जर न उन्ममाय, असौ जनो मां प्रति मनुजप्रकृतिनांभूत्, अनिगुणदोषविनिश्चयश्च नाभूत्, इति शङ्के' इत्यन्वयः । हे जिन ! जितरागादिरिपो !, यो जन, त्रिभुवनानिषय त्रिभुवन-त्रिलोरीम् अनिसेन महिम्नाऽतिश्रमतीति त्रिभुवनानिषयस्तथाभूतम्, त्वां समीक्ष्य प्रत्यङ्गीकृत्य उन्माद लौकिकदृष्ट्या उन्मत्तभाव सांसारिकविषयानामकिमिति यावन्, न आप न प्राप्तवान्, तथा भयञ्जर सांसारिकसत्तापम्, न उन्ममाय न उन्मयामास, असौ तथाभूत, जन मनुष्य मां प्रति मम दृष्ट्या, मनुजप्रकृतिन मनुष्यस्वभावो न, अभूत्, किन्तु पशुम्यमाय एवमि भाव अस्तु वा तस्य पामरमनुजसाधारणस्वभावत्वं, किन्तु अतिगुणदोषविनिश्चयश्च अनि-अस्य-तम् गुण-दोषयो-कृतम्या उक्तम्ययो साधुत्वमाधुत्वयोरी त्रिनिश्चय-त्रिनिषय जानातीति तादृश नाभूत् नैवाभूत्, इति शङ्के सम्भास्यामीत्यर्थ, तस्य मनुजप्रकृतित्वे तत्रापि साधुत्वमाधुत्वविवेचनरूपमनुध्यासाधारणगुणयुक्तम्ये च सति स स्वदर्शनान्तरमवश्यमेव विषयेभ्यो वैषित्य भ्रतापसांति च प्राप्नुयादिति भावः ॥ ९ ॥

हे जिन ! अयेऽपि धादिनोऽन्त त्वामेव शरणाकृत्य शिव गता नान्यथस्याह—

अन्येऽपि मोहविजयाय निपीडय कक्षा—

मम्युत्थितास्त्वयि विरुद्धसमानमानाः ।

अप्राप्य ते तत्र गतिं कृपणासना—

स्तगमेन वीर ! शरण ययुरुद्धहन्तः ॥ १० ॥

अयेऽपीति— अयेऽपि त्वयि विरुद्धसमानमाना कक्षा निपीडय मोह विजयायाम्युत्थिता, कृपणासनास्ते तत्र गतिमप्राप्य हे वीर ! त्वामेव शरण मुद्धहन्तो ययुः' इत्यन्वयः । अयेऽपि तीर्था-तरीया अपि, स्वयि जिने, विरुद्धसमानमाना विशेषेण रुद्ध-परिगृहीत, समानो मानो यैन्ने विरुद्धसमानमाना, यथा जिनो विषयस्तत्त्वादिक परिख्य-य गृहीतवैराग्यदण्डोऽनशनादितपस्थया मोह विजवान्, तथाऽहमपीत्यर्थ विरुद्धसमानमाना, यक्षा निपीडय मोहविजयोपायसामग्र्योसम्पादनलक्षणकक्षा निगरा पीडयित्वा-तत्रैत विमार्दिशुद्रोपदवशान्ति कृत्वा, यो हि समकक्ष कष्ट पराजयितुमिच्छति स

स्वप्रलाधानाय वक्ष्यामि पीडयनीयुत्सवम् मोहविजयाय मोहक्षयशत्रुविज-
यायम्, अभ्युत्थिता भवप्रक्षरेण सम्मृतविजयसामग्र्यां, पञ्चमणि कृप-
णावसाना कृपण आवप्रधाननिर्देहान् कापण्यम्, अवसान-अन्त येषां ते
कृपणानमाना अवसा कृपणस्यावसान पयःस्रान-परिममाप्तिर्येषु ते कृपणा-
वसाना तथाप्रियतपस्वादिकरणमामर्त्याभावादत्यन्तकृपणा भन्त ते परदा
दिन, तत्र विनश्य, गतिं मोहविजयादिपूर्वकमुक्तिधामगमनान्तिष्ठन्ती गतिम्,
अप्राप्य अनासाद्य इ धार' त्वामेष शरणं त्रिनम्र शरणभूतम्,
उद्धृतं साधयन्त ययुः तं गतिं प्राप्तवन्त ॥ १० ॥

हे जिन ! अथ रचनायभिमानमपि परेषां दृष्ट्वास्याप्यानोद्यमारम्भाभावा-
दप्येवमुपदांयति—

तावद् त्रितररचनापटुभिर्वचोभि-

मैधानिन कृतमिति स्मयमुद्धहन्ति ।

यानन्न ते जिन ! वच स्वभिचापलास्ते,

सिंहानने हरिणवालम्बन्त् स्पृशन्ति ॥ ११ ॥

तावदिति । त्रितररचनापटुभिर्वचोभि कृतमिति अथ तावन्मेघादिना
उद्धहति हे जिन ! ॥ वच स्वभिचापलास्ते यानन्न स्पृशन्ति सिंहानने हरिण
वालम्बन्त् इत्यन्वयः । त्रितररचनापटुभिर्वचोभि वा तद्वत् रचना
तस्या पटुभि-समर्थं वचोभि वचनैः कृतं रचितमेतत् प्रकरणम् इति
स्मयम् इत्याकारकाभिमानम्, तावत् तावत्कालम्, मैधानिन धारणा-
वज्ञानशालिन उद्धहति धारयन्ति, हे जिन ! ते तत्र वचस्सु अनन्त
धर्मात्मकवस्तुप्रतिपादकनवनिर्वाचावलितप्रतिषमं चापि सप्तभद्राभ्यामकवचनेषु,
अभिचापला अत्यन्तचापल्ययुक्ता ते मेघावित्वाद्यभिमानिनाऽभिनय
अथकत्तार, तावत् तावत्कालम्, न स्पृशन्ति खड्गवत्यापयानभिज्ञत्वात्
तद्व्यापयानासामप्यलक्षणस्पृशन्ता नाश्रुवन्ति, तत्र निदशन-सिंहानने केसरिणो
मुखं, हरिणवालम्बन्त् मृगशिशुरिव, तावत् सिंहानने न प्रविशन्ति मृगशिशु
स्वावदव गतिचापल्याभिमानस्तस्य यथेवम् ॥ ११ ॥

हे निन ! स्वप्नापितापमानपरायणानां वागनामनानां धकारोत्तीणत्वाभागाद्य
सौख्यमतं सुखरूपद्वयाल्लवो भवन्नापितान्यनुमरेदुरेवेत्याह—

त्वद्भाषितान्यपिनयस्मितकुञ्चिताक्षाः,

स्वप्राहरक्तमनसः परिभूय बाला ।

नैरोद्धवन्ति तमम स्मरणीयसौख्या,

पाताललीनशिशुरा इव लोभवृक्षाः ॥१२॥

त्वद्भाषितानीनि— भविनयस्मितकुञ्चिताक्षा स्वप्राहरक्तमनस्य स्मरणीय
सौख्या बाला स्वप्नापितानि परिभूय तमसो नवान्नवन्ति, पाताललीनशिशुरा
लोभवृक्षा इव इत्यन्वयः । नयिनयस्मितकुञ्चिताक्षा भविनयेन आह्वयद
जिनादिक प्रति विनयभावेन औद्धत्येन यत् स्मितम् ईपडास्य, तन्नाकुञ्चितानि—
ईपत्समकुञ्चितानि, अभीनि—अपि येषां न भविनयस्मितकुञ्चिताक्षा स्वप्राह
रक्तमनसः स्वप्राहवत्—मरवत् स्वप्ने स्थापयन्ति ये त स्वप्राहा पर
तैर्धिका, तपु, रक्त—हितोपदृष्टमनासक्त मना येषां त स्वप्राहरक्तमनसः, स्मर
णीयसौख्या प्राहासक्तचेतसा यदा कदाचिद् प्राहमुन्वनिपतनात् सम्भा
वितस्मरणानां सौख्यं न भवत्येवमि स्मरणाय सौख्यं येषां त स्मरणीयसौख्या,
परतैर्धिकस्वरूपप्राहसच्चित्तितानां तद्विचसितानां यदा कदाचिद् तु समेव सच्चि
हितं न तु सुखेऽशोऽपीति एवभूता बाला भवन्ति हे निन ! त्वद्भाषि
तानि त्वद्भाषितानि परिभूय तदयाननुष्ठानलक्षणपरिभवात्पदं कृत्वा, तमसो
ऽज्ञानलक्षणा धकारात्, नैरोद्धवन्ति न वृषगभूय प्रकटीभवन्ति, भवन्नाध
कार एव निमग्नर्तीति यावत्, अत्र निदर्शनं—पाताललीनशिशुरा पाता—
पातालसदृश गिरिगुहात्मितनिमित्तमप्रदं लीन—निमग्न, शिशुरं—स्वोपरितनभागा
येषां ॥ पाताललीनशिशुरा लोभवृक्षा इव वृक्षविशेषा इव, यया लोभ
वृक्षोऽल्पपरिमाणं मुगधरहितानल्पपुष्पमात्राकान्तो वयसा नाल्लवो भवति
नितु गिरिगुहाधकारपरिगत एव भवनीत्यय ॥ १२ ॥

हे जिन ! सकलजनसाधारण्येनोपदं कुयतोऽपि भवतो य कश्चिदभयो
गामिप्राप्तो भवो वा नोपदशं गृह्णाति तत्र तस्मै जीवस्य कमनिस्फुरित
मित्युपादशानि—

सद्धर्मधीजयपनानधसौशलस्य,

यल्लोकरान्धर ! तवापि सिलान्यभून् ।

तन्नाद्भुत खगकुलेष्विह तामसेषु,

सूर्यांशो मधुक्रीचरणायदाता ॥ १३ ॥

सद्धर्मनि-‘हे लोकवाधव ! सद्धर्मीनवपनानघकौशलस्य तथापि यत्
खिलायभूवन् तत् अद्भुतं न इह तामसेषु खगकुलेषु मधुक्रीचरणावदाना
सूर्यांशव ’ इत्यन्वय । हे लोकवाधव ! लोकानां त्रिभुवनगासिनाम्, अविशे
येन हितार्थं प्रवृत्तमानत्वाद् वाधव इव, सद्धर्मवीजवपनानघकौशलस्य
सद्धर्म एव-परमपुरुषाधमोक्षावध्वकारणज्ञान दशन चारित्रलक्षणान्कारणग्रह-
चयामेवादिलक्षणो वा सद्धर्म एव धीन-मोक्षानन्दकन्दजनकत्वेन बीजमिव,
तस्य पदुपदेशद्वारा नीवारकर्मण्येषु यपनं तन्नामघ-निर्णाय विमरहितमिति
चारम्, कौशल-नैपुण्य यस्य स सद्धर्मवीनवपनानघकौशलस्य, तथापि
जिनम्यापि, खिलानि कानिचिदभ-वजीर्यन्त्राणि अद्भुतभूतमानि, यत्रोक्त धीन
नाङ्कुरायालमिति खिलानि सद्धर्मोघरहितानि, अभूवन् अभवन्, यदेतत्
तत् अद्भुत आश्चर्यं न, अत्र निदर्शनम्-इह अस्मिन् लोके तामसेषु तम-
प्रधानेषु रात्रावेगधरातिर-तराप्रतिप्रदेशं विहरमाणेषु धूकादिषु खग
कुलेषु पक्षिणेषु सूर्यांशव सयजीवान् प्रत्यविशेषेण प्रकाशकारत्वैक
स्वभावा सूर्यकिरणा, मधुक्रीचरणायदाता मधुक्रीणा-भ्रमरीणां,
पेश्य-तकृष्णवणा चरणा-पादा, तैयामिवावदाता-अत्यन्तप्रकाशप्रतिरोधक-
नीलिमाभाज इत्यय ॥ १३ ॥

ह त्रिन ! ये खलु त्वच्छासनाधिममममवतुष्वैष पुरुषशरमास्थाय मुक्तिमभिलषन्ति
ते पतन्त्येवाधो न तु मुक्तिमस्यदप्यभीष्ट वाऽऽपादयन्तीत्याह—

त्वच्छासनाधिगममूढदिशा नराणां

माशास्महे पुरुषमप्यनुपत्तमेव ।

उन्मार्गयायिषु हि शीघ्रगतिर्य एव,

नश्यत्यमौ लघुतर न मृदु प्रयात ॥ १४ ॥

त्वच्छासनेति—त्वच्छासनाधिगममूढदिशां नराणां पुरुषमप्यनुपत्तमे
वाशास्महे, हि [यत्] उन्मार्गयायिषु य एव शीघ्रगति असौ लघुतर
नश्यति, न मृदु प्रयात ’ इत्यन्वय । हे त्रिन ! त्वच्छासनाधिगममूढ-
दिशा त्वच्छासनस्य-अनन्ततत्त्वप्रतिपादकत्वदीयत्वाद्वादरादान्तस्य, अधिगमे

सम्यग्धावगतौ, मृत्दिशा-मृत् मोहावाता दिङ्-उपायप्रकारो येषां ते मृत्
 िशलेपां स्वादादायाधिगमोपायातिरिक्तोपायनानलक्षणदिग्भ्रमशालिनामिति
 यावत्, नराणां जनानाम्, पुरुषमपि पुरुषकारमपि, प्रयत्नमपीत्यथ, अनु-
 पद्यमेव अनु-पद्यात् समीपे वा, पद्य पतनं यन्मादृशमेव, आशास्महे
 म्प्यामहे अथ "अनुपत्तमेव" इति स्थाने "अनुपद्यमेव" इति पाठ
 स्वीकृत, यद्वा "पुरुषमप्यनुपत्तमेव" इति स्थाने ' उपरुपमप्यनुपद्यमेव'
 इति पाठ तथा च अनुपद्यमपि स्यानु रूपतया स्वीकृतं यत्नमपि, अपरुप
 मेव मृदुमेव मन्दमेव प्रयत्नाभावमेवेति गूढाभिप्राय, आशास्महे अभि-
 रुपाम्, यदीदृश प्रयत्नो न स्याच्च स्यादेवामलिष्टमिति प्रयत्नाभाव एव श्रेयानि
 तीर्णम इति भावः । हि यत्, यस्यात् कारणात्, उन्मार्गयायिषु अभीष्ट
 प्रामावाप्तिमागमुल्लङ्घन्यमागं गमनशीलेषु पयिष्पु, य एव पयिक्,
 शीघ्रगतिः शीघ्रं यथा स्यात् तथा गति-गमनं यस्य स शीघ्रगतिः, शीघ्र
 गमनानुल्लङ्घनप्रयत्नवान्, अस्मां शीघ्रगमनप्रयत्नवान् पयिक्, लघुतरं शीघ्रमेव,
 नश्यति अभीष्टस्थानमनामाद्य चौराद्युपद्रुतस्थानं प्राप्य नश्यति, न मृदु
 प्रयात् यो मन्द मन्द गच्छति स न नश्यति, मागधृष्टस्यापि तस्य दूरगमना
 भारेण सन्निहिततया दैवयोगात् स-मार्गशपुरुषस्य त-मप्य एव सम्मेलनतस्त
 दुपादष्टाभीष्टदेशप्राप्तिमागज्ञानात् त-मागानुसरणतोऽभीष्टदशावाप्त्या विनाशा
 भावसम्भवादित्यथ ॥ १४ ॥

हे निव ! मा भवतु त्वच्छात्मनाधिगमः, त्वदपजानमपि रागविनाशद्वारा
 भवोच्छेदप्रत्यक्षमित्याह—

तिष्ठन्तु तानदतिस्मृग्मगीरगाधा ,

ससारसंस्थितिभिद श्रुतवास्यमुद्राः ।

पयाप्तमेवमुपपत्तिसचेतनस्य,

रागार्विष शमयितु तत्र रूपमेव ॥ १५ ॥

तिष्ठन्ति-‘अतिस्मृग्मगीरगाधा श्रुतवाक्यमुद्रा ससारसंस्थितिभिद
 तान् तिष्ठन्तु, उपपत्तिसचेतनस्य रागार्विष शमयितु तत्र रूपमेवैक पर्याप्तम्’
 इत्यन्वयः । अतिस्मृग्मगीरगाधा अतिस्मृग्म-स्थूलधियामगोचर क्षयोप
 शमविशेषशालिपुरुषगम्य, गभीर-गूढ, गाध-हृदय तात्पर्यं येषां त अति

व्यसनोपपञ्चटा धृत्वात्किञ्चमनपरिगता स्वमपि आत्मीयमपि, आस्ता
मन्येषा हृदयप्रचार हृदयस्य प्रचारमभिप्रायम् ज्ञातुं योऽनुम्, 'अनधिया'
इति स्थाने 'अनधिया' इति पाठः सम्भवः, अनीशा असमर्था इति तदर्थः,
उपनतान् आश्रितान्, अतः परं धत्तमानभगाद् अनन्तरं, न भव न
ससार, इति एव, विश्वासयन्ति यदापयन्तीत्यर्थः ॥ १६ ॥

मनोगतजिनरागुपोत्तप्रकाशविशला जना सत्त्रोपघातपरायणा एकान्तरागु
पदोक्तिवाहमद्यपानोन्मत्ता अथ तम प्रविशन्तीत्याह—

सत्त्रोपघातनिरनुग्रहराक्षसानि,

वक्तृप्रमाणरचितान्यहितानि पीत्वा ।

अद्वारक जिन ! तमस्तममो मिशन्ति,

येषा न भान्ति तर वाग्द्युतयो मनस्तु ॥ १७ ॥

सत्त्रोपघातेति—'हे जिन ! येषा मनस्तु तव वाग्द्युतयो न भान्ति [त]
सत्त्रोपघातनिरनुग्रहराक्षसानि वक्तृप्रमाणरचितान्यहितानि पीत्वा तमस्तम
मोऽद्वारक विमिश्रन्ति इत्यर्थः । हे जिन ! राग द्वेषाद्यविलभावारानिवृत्त्या
बलकवल ज्ञानशास्त्रिभगवन् ! येषा परवाणिविश्रुतारितानां मूढानाम् मनस्तु
अन्य करणेषु तव जिनस्य, वाग्द्युतयः अनकात्रशस्त्रप्रतिरादकस्याद्वादोघाता,
न भान्ति समीहितावतरज्जास्यवक्षसा न प्रकाश न धत्तदोर्निगम्यम्बध इति
परमिति पदोक्तिवत्प्राप्त इति पदमनुक्रमण्युपस्थित भवति, स निनदाक्ययुति
प्रकाशानां वाग्द्युतयो, सत्त्रोपघातनिरनुग्रहराक्षसानि तरश—प्राणिन
स्तेषामुपघातो—बध-पीडादिमिश्र निरनुग्रहाणि—अनुकम्पादिलम्पणानुग्रहरहितानि,
राक्षसानि राक्षससदृशानि रक्षस "अदो नपुमक वतन, रक्षामि एतन्ति स्वार्थेऽपि
राक्षसानि, 'प्रकृतिर्निद्रवचने बाधन स्वार्थिका कचिन् इत्यत्र कचिद्गदणाद्
यथा प्रकृता यवागु—यवागुमयी, यवागुमयम्' इत्यत्र विकल्पेन द्विप्रतिवचन
भवति तथा प्रस्तुतऽपि विरुद्धेन द्विपरिवचनाद्युपपन्नस्य पुस्तकं च, तत्र
नपुमकत्वादोऽप्रेक्ष्यमाति, धन्तृप्रमाणरचितानि वक्तृप्रमाण वक्तृप्रमाण तन
रचितानि, अपवा वक्तु प्रमाण—वक्तृमात्रानुभूत प्रमाण वक्तृप्रमाण तन रचितानि
अस्मिन्पक्षे वक्तृ प्रमाण वक्तृप्रमाणमेव प्रमाणमिति कृत्वा वक्तृकल्पना
मात्ररचितानीति बाधत्, अहितानि न विद्यते प्रतिपाद्येन द्वित्वं येषु तान्य-

हितानि हितप्रतिपादकत्वाभाववन्ति, अथवाऽहितप्रतिपादकप्रचनमहितमित्युच्यते
इत्यहितप्रतिपादकानि वचनानि, वच्यमाणानक्रियाधनुरोधात् तादृशवचन
रूपाणि मद्यानीत्यर्थः, पीडया यथा हृदयं तदार्द्रं भवति तथा निरीय, तमस
स्तमः अत्यन्तनिविडमप्रकारं महामोहावधारमिति यावत्, अद्वारकं न
विद्यते द्वारं—यहिर्निर्गमनमार्गा यत्र तदद्वारकम्, तदत्र प्रविष्टस्य यहिर्निर्गमनं न
भवति यावत्, विशतिं प्रशतिं च, अथे तमसि प्रविष्टान्ते तत्रैवावतिष्ठन्ते
न पुनमहामोहविमुक्ता भवन्तीत्यर्थः ॥ १७ ॥

निनशामनविमुखेषु परगतिषु महामोहविभूतमसाधारणमित्युपदेशयनि-

दग्धेभ्यः पुनरुपैति भव प्रमथ्य,

निर्वाणमप्यनवधारितमीरुनिष्ठम् ।

मुक्तं स्वयं कृतमप्य परार्थेश्वर,

त्वच्छामनप्रतिहतेष्विह मोहराज्यम् ॥ १८ ॥

दग्धेभ्यः इति—हे निन ! इह त्वच्छामनप्रतिहतेषु मोहराज्यम्, दग्धे
भ्यः निर्वाणमपि प्रमथ्य अनवधारितमीरुनिष्ठं भव पुनरुपैति परार्थेश्वर स्वयं
मुक्तं कृतमप्य इत्यन्वयः । इति । इह अस्मिन् सप्तारे, त्वच्छासन
प्रतिहतेषु त्रिनाशामुलङ्घन क्रियानुष्ठानोपदेशपरार्थेषु परेषु, मोहराज्यं
मोहस्य-ममदमिति ममताभिमानस्य साक्षात्तम् कीदृशतदित्याकाङ्क्षायांमाह—
दग्धेभ्यः दग्धानि-ज्ञानाग्निना दग्धानि इ वचनानि-पुण्यपापलक्षणकृमाणि
यस्य स दग्धेभ्यः, सद्यथा पुण्यपापविनिमुक्तं निर्वाणमपि निवृत्तिमपि
मुक्तिमपीति यावत् प्रमथ्य प्राप्तमपि निर्वाण परित्यज्य, अनवधारितमीरु
निष्ठम् अनवधारिता-अवधारिता-इत्यन्तात् निर्वाता, न तथत्यनवधारिता,
प्रचुरेति यावत्, एतादृशी भीरुणा-भयग्रस्तानां म्बानुषायिता निष्ठा-विनाशो
यत्र तादृश मजम्, यद्वा अनवधारिता गगनानीश ये भीरवनेषा निष्ठा-याचना
यस्मिन्तादृश यथा स्वान् तथति क्रियाविशेषणम्, भव समारम्भ, पुन क्षयान्
न्तरमपि, उपैति प्राप्ताणि, एवभूतो जन कीदृश ? परार्थेश्वर परस्य भयाद्
निवृत्तिलक्षणाग्निं पतये पराक्रमशाली स्वयमुक्तं स्वयं निर्वाणमवाप्तोऽपि
सन्, कृतमप्यप्य परोपकारार्थं गृहीतव्यमादिशेत्सर्व मोहराज्यम्, तदुक्तम्—

‘ज्ञानिनो धर्मोऽन्यस्य कर्तव्यं परमं वदम् ।

गत्वा गच्छति भूयोऽपि, भव तायनिकारण ॥ १ ॥’

हात मोहराज्यतादात्म्यायात्र-

“अज्ञानपांगुलिहित पुरातन कर्मरीजमयिनाशि ।

तृष्णानलामिपित्त मुञ्चति जन्माङ्कुर जन्तो ॥ []

दग्धे धीजे यथात्यन्त, प्रादुर्भवति नाङ्कुर ।

इमधीज तथा दग्ध, न भवति भवाङ्कुर ॥” []

इत्यादिकममुन्धेयम् ॥ १८ ॥

अप्ये पुण्य पापयोयथायस्वरूपानभिज्ञा पापानभिलापिण पुण्याभिलापिणश्च, जिनस्तु भगवान् पुण्य-पापयोयथायस्वरूपाभिज्ञोऽपि पापपुण्योभयमपि ज्ञानाभिज्ञा-वाञ्छीति वैशिष्ट्यमुपदिशयान-

पाप न वाञ्छति जनो न च वेत्ति पाप,

पुण्योन्मुखश्च न च पुण्यपथ प्रतीत ।

नि सशय स्फुटहिताहितनिर्णयस्तु,

तत्र पापवत् सुगत ! पुण्यमपि व्यधाक्षी ॥ १९ ॥

पाप न वाञ्छतीति—‘जन पाप न वाञ्छति पाप न च वेत्ति, पुण्योन्मुखश्च न च पुण्यपथ प्रतीत, सुगत ! नि सशय स्फुटहिताहितनिर्णयस्तु तत्र पापवत् पुण्यमपि व्यधाक्षी इत्यन्वयः । जनः अनधातपित्तशामनो लौकिक-परीक्षकसाधारण पुण्य, पाप नरकादि-खनिमित्तमशुभ कर्म तत्प्रभवमहित साधनमदृष्ट च, न वाञ्छति नच्छति पाप मे भवद्विनीष्टावान् न भवनीति यावत् च पुन, पाप निरक्षस्वरूपमदृष्टम्, न वेत्ति न जानाति, च पुन, पुण्योन्मुख पुण्य मे भवद्वित्यभिलाषावान् पुण्य, च पुन न नैव, पुण्यपथ प्रतीत तनेत्यध्याहायम्, तथा च निरुक्तजनेन पुण्यमार्गा नैव शत यदा ‘न च पुण्यपथप्रतीत’ इति पाठः प्रतीत-ज्ञात पुण्यपथो येन स तथा, पूर्वविद्यो न, आहिताग्निपापात् पुण्यपथशब्दस्य प्राप्य निपातः । यदा ‘न च पुण्यपथ प्रतीत’ इति पाठः, पुण्यमाग प्रति न इत-गत इति तदर्थ, यदि पापस्वरूप सम्यग् जानीयात् तदैव पापमकामयमानो जन पाप प्रवृत्तिको न भवेत् तथा च पापफलमुगपि न भवेत्, अन्यथा पापस्वरूपा निष्ट्वाप्रतिसाधनात् अपारं त्यक्तपापकमा तत्फलमप्रीयादेव, एव पुण्यमागा भिन्न एव यथावत् पुण्यमगानुष्ठानत पुण्यफल स्वगादिक प्राप्नुयात्, अन्यथा

तु पुण्यमात्मजानन् यथावन् पुण्यकमाननुष्ठानान् पुण्याभिगच्छन् पुण्यफल-
नाभीयादयस्याशय , सुगत ! सत्यर्थात् नातायत्नन नानाभ्याम् घटमाने
कर्तरि च , तथा च पुण्यपापयो सम्यग्ज्ञाना सुगत , तत्सम्पादन इ सुगत !
नित !, निम्नसंशय भयपरहिने यथा व्यान् तथा , स्फुटहिता ऽहित-
निणय स्फुट स्वष्ट हिताऽहितयो , निणयो निश्चयो यस्य स स्फुटास्फुटहिता
हितनिणय , त्वं तु धीतराणां भगवान् त्रिन पुन , पापयत् पाप विनाश यथा
दग्धवान् तथा , पुण्यमपि सम्यग्भिज्ञात् पुण्यमपि , व्यधाद्दी विवेकेण-
निराशयेण दग्धवानित्यर्थ , शुभ कर्मानुभ च कर्म बन्धवशेषभोगाय भव
पुनःपुनर्जन्मापादयत्येव जीवमिति न तनुमय हितम् , पापवन् पुण्यत्वापि भव
भ्रमणहतुत्वाद् , किन्तु मोक्षमुत्तमैः परमानन्दम्बुज- हितमिति स्वष्टहितादिव
निणयवान् त्रिन पापवन् पुण्यमप्यङ्गितताधनत्वाद् हितमिति तनुमय परि-
ज्ञानविरहा मोक्षमुत्तमवैकं दिनमुपादत्त इति हृदयम् ॥ १९ ॥

तीर्थान्तरीयेभ्यः सत्कारलामाशास्त्यर्त्तरेणोपदर्शकापदशयचनद्वारा बुद्ध-
दिज्ञानमहदपानुप्रविष्टेभ्यो दुःखत्रिषु तत्र श्रेयोमार्गं प्रति कर्षन् त्रिन एव
वैशिष्ट्यमशक्तवानित्याह—

सत्कार लामपरिपत्तिशठैर्बोभि

र्दुःखत्रिषु जनमनुप्रविशन्ति तीर्थ्या ।

लोकप्रपञ्चविपरीतमधीरदुर्गं,

श्रेयःपथ त्वमविदूरसुखं चरुष ॥ २० ॥

सत्कारेति— तीर्थ्या सत्कारलामपरिपत्तिशठैर्बोभिर्दुःखत्रिषु जनमनु-
प्रविशन्ति, हे त्रिन ! त्वं लोकप्रपञ्चविपरीतमधीरदुर्गमविदूरमुत्तम श्रेयःपथं चरुष
इत्यन्वयः । तीर्थ्या परतैर्थिका , सत्कारलामपरिपत्तिशठैः सत्कार-
स्वागतवचनपादप्रभालनादिकम्बलाद्यात्मनोपवशनादि , खाभ-नाभूमिरसादि
प्राप्ति , सत्कारलामयो परितः पत्ति-पाक परिपूर्णता , सत्कृत शठै-मित्या-
दिशासकस्वलाक्षणकपटयुक्तै , यचोभि बध्नै , इयमनुष्ठिते सति तव लोक-
सत्कारो भविष्यति गोभूम्यादिप्राप्तिभविष्यतीत्यत्र प्रतारकवचनैरिति यावत् ,
यद्वा भस्मा-शां सत्कारे कृते गोभूम्यादिदानं च विहितं तत्रापि लोक-लामसत्कारैः

मुक्ता भविष्यत इत्येव रूपे प्रतारणावकौ । दुःखद्विष दुःख इष्टानि दुःख
द्विष, त ॥ त्वद्विष दुःख विषयकद्वेषवन्तम् उक्तं श्रमन् धनुःप्रतिशान्ति
तद्द्वेषप्रविष्टा भवन्तान् सत्कारलाभप्राप्त्या ॥ अत्र ननु भविष्यति
दुःखं च विनश्यद्द्वितीयां तीर्थयात्रायापदशमनुगे ज्ञानार्थं स्वद्वेषमात्रं
करोति, किन्तु प्रतारणफलकैर्बन्धनजन्य तात्कालिक दुःखेति सत्कारलाभा-
द्यसत्यवृत्तितोऽनुभक्तमप्यत उक्तकाले दुःखं नास्ति, यदा गीष्मन्तर्गते
प्रतारणोपदेशदानेन पापकर्मबन्धसंशयमप्यत्र निता मर्यादाति तदपि
दुःखद्वेषितनाशगता भवन्तीति भावः । इति ॥ तादृशप्रतिपरीति
लोकानां यः सत्कारलाभप्राप्त्याप्यायसद्विषयः सः सः ततो विरति
लोकप्रपञ्चरहितम्, अधीरबुद्धौ चैता-चैतन्य, वरित्तप्रकारा चैतद्विषयः,
तेषां दुःखेन गन्तुं शक्यम् सुखवाचीरमणकल्प, भविष्यसुराग विरोधेन
पूर विदूरम्, न विदूरमविदूरं मसीपयमवत्, इष्टं तुल्यं यत् तदविदूर
मुलम्, एतादृशं श्रेयं पथं अयमा-मात्रम्, अतः श्रमजन्य चारित्र्यलक्षण-
मोक्षसाधनम्, अकर्षणं दुःखद्विष जन प्रेयसाद्य प्रत्याहृतवान्, जिन
स्वयोपदिदेश येनोपदेशेन दुःखद्विष कथं कथं विरोधेदृशमेवानुमरति
ततो नातिचिरं सत्कारदुःखविमुक्तो भवेत्तुल्यसत्कर्ता । अथ 'चकप' इति
स्थान मध्यमपुरपरान् 'चकपि' इति इति इति, कथं न इति
चेत् ? येन वाक्यवत् पुरप्रत्ययवादात् 'चकप' इति स्थाने 'तम्' इति
दुःखद्विषमित्यस्य परामशक पाठः, सत्कारवाक्यम्, तदपेक्षया तृतीय
पुरम्, यथा भवान् गच्छतीति यदा कसं इति हि निश्चयेन त्वम्
अकर्षणं आकृष्टवान्, यदा 'चकप' इति ततो नतोप, सर्वत्रापि दुःख
द्विषो मुक्तिमाग प्रति नयन विरक्तता इति, यदा 'चकप' इति निश्चये
कर्षणं नय ॥ जिनो मुक्तिं प्रति विवृणोत ॥ यामद इत्यर्थः ॥ २० ॥

हे जिन ! त्वद्वाक्यपरिविप्रितान्तरं जिनो मुने दे तियहु च लोके
जितकमकृतोत्कृष्टापकृष्टभेददशमः इति न भवति, परस्तिद्विषयान्तरं
याना च 'ईश्वरप्रेरितो गच्छेत्' इति वाक्ये वा 'इत्यादिवचनं
कश्चन जीव नरके पाप्मयति इति
सुखिन एव सर्वान् विधातुं शक्नोति

विषम विदधन्मन्य शमद्वेषा म्यावर्मिभय विदधन्मन्य मेद म्यावर्मि
तिनयनमशरुमिभयुपदानम्—

देत्याहनातिरनिष्टुवचर्दामा,

शक्ने मुगीधमुदुगारिपापीड ।

निषेधु च म्बहतस्मयन्मरु,

तदाभ्यपूतमनमा न विरूपमेद ॥ ३१ ॥

देत्याहनातिरनिष्टुवचर्दामा मुगीधमुदुगारिपापीड शक्ने
म्बहतस्मयन्मरु निषेधु च म्बहतस्मयन्मरु विरूपमेद । म्बहतस्मय ।
देत्याहनातिरनिष्टुवचर्दामा देत्याहना भगुरागाम् वा म्बहता-
द्विष, तामा मीमांसयन्मरु निष्टुवचर्दामा भगुरागाम् निष्टु-
विशेषाकारे, निष्टु-द्विषाद्विषा म्बहतस्मयन्मरु देत्याहनातिरनिष्टुवचर्दामा
निष्टुवचर्दामा, तथा मुगीधमुदुगारिपापीड शक्ने म्बहतस्मयन्मरु, भोप-
समुदाय मुगीध तस्य म्बहतस्मयन्मरु तस्य मुगीधमुदुगारिपापीड तमाविर्
पूजित वादीप्य तस्य म्बहतस्मयन्मरु शक्ने म्बहतस्मयन्मरु
यमपले यरु म्बहतस्मयन्मरु तस्य म्बहतस्मयन्मरु-मुले दुले वा, तस्य म्बहत-
स्मयन्मरु म्बहतस्मयन्मरु तस्य म्बहतस्मयन्मरु तस्य म्बहतस्मयन्मरु
तदाभ्यपूतमनमाम् भगुरागाम् तदाभ्यपूतमनमाम् इति पाठे युक्तः, इति न
स्वरावयव पून पवित्रमभानमन्त्रहिने मनो देहा न स्वरावयवमनमाम्
विषयपरमेद किं कालहृत्तोऽयं भद एक मुरलीकाधिराज, भगुरो भारादि
यहनादिभ्यस्तु तमाभ्यपूतमाम् किं स्वभावहृत्तोऽयं भद, उत ईश्वरहृत्त इत्या
दिया विरूपमनमाम्-तत्र कृपापुत्रावयवममो य सत् म न नैव भगुरागामि
दाय, पुराणीणस्वस्वकर्मविषयममम उत इत्यदिभ्यस्तु म कालहृत्त
इत्यहमपि पिनादितपिदिनकमानुहाने कृपा तदाभ्यपूतमाम् इत्यादिभ्यस्तु म
यदि जिनादितपिदिनकमानुहान करोमि तर्हि कृपाभ्यपूतमाम् इत्यादिभ्यस्तु
कार्यमवाप्सामीत्यलमगोस्ततर्था सदा न भवतीत्यथ ॥ ३१ ॥

परेषा भरेष हनुमि संतामशलाधिराहजन्मुनिवहऽनधपरिमायन करणात्मक

च कथं तरेव हेतुभिर्हे जिन ! तव वाणीप्रभाजनो निग्लितप्रणिणयो माध्य-
स्थ्यमणिते मनो निरोणाधिगतिश्च भवतीत्याह—

यैरेव हेतुभिरनिश्रयत्सलाना,

सत्चेध्वनर्थत्रिदुषा ररणापद्रवः ।

तरेव ते जिन ! वचस्वपरोक्षतच्चा,

माध्यस्थ्यशुद्धमनसः श्रियमाप्नुवन्ति ॥ २२ ॥

यैरेवेति- यरेव हेतुभिः अनिश्चयवत्सलानाम् सत्त्वेषु अनधत्रिदुषा कटणाप-
द्रवः, हे जिन ! तव वचः सु [समधिगत्यु] तरेव अपरोक्षतच्चा माध्यस्थ्यशुद्ध-
मनसः निवमाप्नुवन्ति इत्यन्वयः । यैरेव हेतुभिः मिथ्याविरोधमाप्यैरेकान्त-
वादोपदर्शितहेतुभूतैर्युक्तिनाः अनिश्चयवत्सलानाम् अनिश्चय-निश्चया-
भावः स्यादिति यावत्, स वत्सलः प्रिया यया तात्त्विकानाम्, स्वाभ्युपगमै-
कान्तनित्यत्वादियाद पराभ्युपगमकान्तनित्यत्वादियादोपदर्शितयुक्तिक्लाप-
विरोधता न निणयः क्तु प्रगल्भः ते एव स्वाभ्युपगमैकान्तनित्यत्वादिसमपि
स्वाभ्युपगमैकान्तनित्यत्वादियादोपदर्शितयुक्तिक्लापविरोधतो न निर्णेतुं प्रभवन्ति,
तथा च किमिदं तथ्यमिदं यति सत्यदालामधिस्त्वानामकान्तत्वादिनामित्यथ,
पुनः कीदृशानाम् ? यरेव हेतुभिः इष्टवियोगानिष्टमयोगादिभिः, सत्त्वेषु
विषमद्वान्मापद्रवेषु जीवेषु अनधत्रिदुषाम् अनिष्ट परिभावयताम्, कटणा-
पद्रवा अरे ! किमस्य पामरस्याभूद् भवति भविष्यति यस्यादिकटणात्मक वचन-
मात्रं भवति, हे जिन ! तव भवतः वचः सु स्वाश्रित्य स्यादनित्यः, इष्टवियोगा-
दिसम्पादिता विषदावर्त्ती स्वकृतक्रमणपत्रकम् इत्यादिप्रतिपादकेषु जिनवचनेषु
समधिगतेषु सत्त्वेषु, तरेव स्वाकारसत्त्वैः, दुःखं स्वकृतक्रमणं एव पञ्चमित्यादि
वचनानुमहिने पूर्वोक्तैरेव हेतुभिः अपरोक्षतच्चा साक्षाद्विर्णोततच्चा, पुनः
माध्यस्थ्यशुद्धमनसः माध्यस्थ्यन-तटस्थभावनः राम द्वेपराहित्येन शुद्ध-
शोकाद्यनाहुलतया परितः मनो यथा वाटगा निवभक्ता, शिच मोक्षमुत्तमं,
आप्नुवन्ति प्राप्नुवन्तीत्यर्थः ॥ २२ ॥

हे जिन ! भवन्तमाश्रितानामनेकज-मार्गितानामपि गुणानां क्षणेन विनाश-
एव भवान्, कुतस्तत्त्वोपमोहः ? त्वद्विमुखस्तु जनो व्यसनोपवृद्धितानि

गुणफलानि निर्विघ्न भुङ्क्ते इति गुणलभ्येभोगजनक भवद्वैमुक्तमेव कांत न
तु गुणविनाशक भवत्सामुल्यमित्यापानभायमाननिदामुनेन भगवन्त स्तीति—

एकान्तनिर्गुण ! भवन्तमुपेत्य सन्तो,

यत्तार्जितानपि गुणाञ्जहति क्षणेन ।

ह्रीरादरस्त्वयि पुनर्व्यसनोत्पन्नानि,

भुङ्क्ते चिर गुणफलानि हि तापनष्ट ॥ २३ ॥

एकान्तनिर्गुणोक्त—‘ह एकान्तनिर्गुण’ सन्तो भवन्तमुपेत्य यत्तार्जितानपि
गुणान् क्षणेन जहति, त्वयि ह्रीरादर पुन, तापनष्टो हि व्यसनोत्पन्नानि
गुणफलानि चिर भुङ्क्ते इत्यन्वयः । हे एकान्तनिर्गुण ! एकान्तेन-नियमेन,
निर्गुण !—परकल्पितमप्यन-रजस्तमोगुणरहित ! अथवा परोपाधिकगुणरहित ! तत्र
स्वाभाविकज्ञानादिगुणवत्त्वेऽपि न क्षति सत्त सत्तया भया, भवन्त गुण
रहित त्वाम्, उपेत्य स्तुत्यपनादिभक्त्या प्राप्य, यत्तार्जितानपि तप
स्वाध्यायप्रणिधानादिप्रयत्नोपाजितानपि, गुणान् तपस-चरामराधिपत्यान्निक्षण
गुणान्, क्षणेन भव्यसमयेन जहति त्वयस्मि, भवन्नकिप्रभागाद्यासकवला
छोका कमाष्टकविमुक्ता मुक्तिधामोपगच्छन्ति, तत्रस्थानां न कोऽप्योपाधिको
गुण इति, त्वयि दीनताया भगवति, ह्रीरादर ह्रीरो-नपुंसक कल्याणा
समर्थ भाद्रो भक्तिर्यस्य स ह्रीरादर, भगवति गतादरो यद्वा यथाकथञ्चि-
ज्ज्ञत्वा कर्मानुष्ठाना पुन, तापनष्ट तापन-क्षी पुन यथायनवाह्यादिवर्जित
परितापेन, नष्टो-गृहाद् बहिर्गा, विषयानवाप्तिवर्जितवैराग्यवान् न तु
विषयदापद्वानजनितभगविरागवान्, हि यत्, व्यसनोत्पन्नानि व्यसनोप-
बृहितानि व्यसनप्रधानानि, गुणफलानि औपाधिकगुणफलानि स्वाराग्यादानि,
चिर यथा स्यात् तथा, भुङ्क्ते पुन पुनरपि गृहीता स्वगादिगुणफल भुङ्क्ते,
जनन तपोऽनुष्ठानादि कुवन्नपि विषयानवाद्यादिजनितवैराग्यवानपि जनो
भगवत्प्रापद्वक्तिविरुद्धो भवे आम्भ्रत्येव, भगवत्प्रापद्वक्तिभाक् ॥ क्षिप्रमेव
मुक्तिधाम प्रयात्रीयथ, यद्वा गुणश-दा रथावपि वतते, तथा च जीवित-धनहेतुतया
रजस्थानादप्यनिर्गुणविधिरुक्ताणि गुणा-तदन्तर्भागेण ध्याय लोचय ॥ २३ ॥

आमनो यथाप्यन्वेषामिज्ञो नष्टकामवामन कृतकृत्यचाक्ष वनवासादिषु पुन प्रवर्तन इत्याह—

कुर्वन् न मारमुपयाति न चाप्यकुर्वन्,
नास्यात्मन शिषमहर्द्धिर्गल निधानम् ।

वेदन् तमेवममादितवेदमच्चाद्,
भूयो न दु खगहनेषु वनेषु शेते ॥ २४ ॥

कुर्वन्निति—‘कुर्वन् मार नोपयानि, च अकुर्वन्नपि न अस्यात्मन शिषमहर्द्धिनिधानमवल न, तमेव वेदन् अत्रसादितवेदमच्चाद् भूयो दु खगहनेषु वनेषु न शेते’ इत्यन्वयः कुर्वन् य क्माणि कुर्वन् सन्, मार कामन् नोपयापि न प्राप्नोति, च पुन , अकुर्वन्नपि कमाण्यकुर्वन् अपि, न नैत्र, मारमुपयातीति सम्बध्यते, एवमिदं अम्य प्रत्य भातिप्रमाणसिद्धस्य आत्मन जीवस्य, शिषमहर्द्धिं शिष-मोक्षसुख तदेव महर्द्धिर्नैत्र तच्छिषमहर्द्धिं निधान शान्तिरहितनिधि , अगल दुषलम्, न सन्नोऽयनिधानान् प्रवृत्त न कदाप्य पक्षीयते तमेव वेदन् शिषमहर्द्धिनिधिर्माप्मान जानन् पुत्रप विविण् चेतनादो चुरादि , चुराणिचोऽनित्यत्वात् शतरि शवि सौ च यदम्, यद्वा निद्रा निति पाठ , अत्रसादितवेदमस्यात् अवसादिता-प्रक्षीणा, वेदस्य पुवेदादे , मा लक्ष्मीयस्य सोऽत्रसादितवेदमस्तत्रात् यद्वा “मत्वाद्” इति स्थाने ‘मत्वाद्’ इति पाठ , दूरीकृतकामवाप्यनाप्रयोजकवदारयस्मसत्तान् इति तदर्थ । भूय पुनरपि दु खगहनेषु व्याघ्रादिनिशसेन दु खप्रचुरेषु, वनेषु कण्टकवृक्षादि समुदायाक्षीर्णानिषु, न शेते न तः परिश्रमोपजातनिद्रामुग्गमनुभवति, आमस्वरूपावस्थिति सुखमनुभवन् कृतकृत्यो न गिरिकन्दरगहनवनानिषु तपस्य सीत्यर्थ ॥ २४ ॥

इति न ! तीथान्तरीयानधिगतनीतिस्वामित्वेन स्तुत्यस्त्वमत्रेत्युपनिषत्ति—

कर्ता न कर्मफलशुग् न च कर्मनाश ,
कर्त्रन्तरेऽपि च न कर्मफलोदयोऽस्ति ।

कर्ता च कर्मफलमेव स चाप्यनाद्य
स्त्वद्वात्म्यनीतिरियमग्रगताऽन्यतीर्थ्य ॥ २५ ॥

वस्तुति- कर्मफलशुग् कर्ता न, कर्मनाशो न च, कर्त्रन्तरेऽपि च

इन्द्रियसहकारितया कारणम्, निशाग्रमज्जपत्ये च द्वाग्नेहस्तया कारणम्, भगो
 निगाऽपे रणीया म्यादित्यपि न वाच्यम्, तत्रत्यगन्धद्रव्याज्ज-यत्वेन यथा न
 स्यालोकापेक्षा, तथा च द्वाग्नेवापेक्षाऽपि न भवतीत्याह—नापि क्षपेति ।
 शशिमयूत्रशुचिप्रदामा शशिन-चन्द्रस्य, य मयूत्र-धिरा, ते
 शुचि-धेतव्ये, प्रहाम-प्रहमन यस्या सा तथा, ह्यस्य भगवन्माममनन्ति
 काव्यमिदं, क्षपा रात्रि नापि नैत्र, तपनि मय्यप्यने शय च मय्यस्य
 कारणतया दिग्गज-धोरभावेऽपि च, रात्रिदिनानि स्वमिदितानि, तुल्यकाल
 मनकालम्, पदपति रत्र साक्षात्कृतपि, लोकालोकात्मकानि विषयिपदस्य
 तत्रत्यस्य धुतपदेव सर्वविषयकत्वात्, वाह्यात्म्यम् ? कालत्रयोत्पद्यतो
 ऽपि कालत्रयमुल्लुङ्घ्यावमात्र गतोऽपि अनतीतकरः अनतीत-अनु
 त्तहित कालो यन स तथेति विराध, तत्परिहारे-कालत्रयेण तत्तत् पस्या
 यस्य तत् कालत्रयोत्पद्यम्, यत्रत्यानां कालत्रयकृतविशेषो नास्ति तादा मुक्ति-
 धामेयः, तद्वत् तद्वत्, पुन न विद्यतऽत्रकालो यस्य स तथा, स्वप्नाग
 भावाधिकरणकालोऽनागतकाल, स्वाधिकरणकालो वामानकाल, स्वप्नमाधि
 करणकालोऽतीतकाल, सयदात्रतद्वत्मानो भगवान् न कदापि त्रिनागमुपयागा
 त्यतीतकाल इत्यथ ॥ २७ ॥

कमल कुमुदविकाशकाम्या चन्द्रसूयाभ्यां मय्यस्य त्रिप्रकाशस्य त्रितय
 वैशिष्ट्याभोधनन स्तुतिं विदधाति—

चन्द्राशय कमलगर्भविपक्तमुग्धा,
 सूर्योऽप्यवातकिरण कुमुदोदरेषु ।
 गीर ! त्वमेव तु जगत्यसपत्नरीर-
 सैलोक्यभूतचरिताप्रतिघप्रकाश ॥ २८ ॥

चन्द्राशय इति—‘कमलगर्भविपक्तमुग्धा’ इति, कुमुदोदरस्वजात
 किरण सूयाऽपि, हे गीर ! सैलोक्यभूतचरिताप्रतिघप्रकाशा जगत्यसपत्नरीर
 त्वमेव तु’ इत्यन्वयः । कमलगर्भविपक्तमुक्ता कमलगर्भ-सङ्कुचिप्रपत्र
 निचये, विपक्ते-मप्ये विशेषेण सम्बन्धे मुग्धा-मसमया कालरा, अत्र प्रविश्य
 कमल प्रकाशयितुमनिपुणा इति भावः चन्द्राशय चन्द्रकरा, कुमुदो
 दरेषु रात्रौ विकसिति निवसेऽविकसिति पुष्पविशेषे कुमुदसजा, कुमुदस्य

पुष्पविशेषस्य, उन्मेषु-गन्धमागेषु अजातकिरण एतस्यान 'अजातकिरण'
इति पाठः सम्प्रगाभाति अयाता-अप्रविण रिग्णा यस्य सोऽजातकिरण,
कुमुदोदरप्रणपराङ्मुखकिरण सयौऽपि दिनकरोऽपि हवीर ! त्रैलोक्य-
भूतचरिताप्रतिघप्रकाश त्रैलोक्ये-त्रिभुवन, यानि भूतानि तेषां चरितपु-
द्गिवाहिताचरणेषु अप्रतिघ-प्रतिघ-चरहित प्रकाशो यस्य स त्रैलोक्यभूत
चरिताप्रतिघप्रकाश, त्रैलोक्यगतापभूताचरणप्रकाश इत्यर्थः, अगति
समारे असपत्नवीर सपत्न प्रतिपक्षो धीरो यस्य ॥ सपत्नवीर,
नावेद्यत सपत्नवीरो यस्य सोऽसपत्नवीर, अयानभिप्रवनीयपराक्रम गालीत्यर्थः,
दुर्विनिर्दिष्ट-रथमेव भवानेव, स्वसाध्य इह-गो नाम्नीत्यर्थः ॥२८॥

अत्र सूर्यप्रकाश्यप्रकाशजिनप्रकाशविभक्तं मानु न काऽपि समय इत्यमेव
प्रकाशविभक्तं जिनलीति इति—

यथाभ्युदोदरनिरङ्कुशदीप्तिरक

स्तारापतिश्च कुमुदद्युतिर्गौरपादः ।

ताभ्या तमोगुपिलमन्यदिन प्रकाश्य,

रस्त प्रकाशविभक्तं तत्र मातुर्मह ॥ २९ ॥

यद्यनि-अत्रयो यथाश्रुतानुसारेण । यद्यपि यत्तदोर्निव्यसम्बन्ध इति ताभ्या
मिर्युत्तरस्यत उदाभिपन्नदो य इति-य पुन अभ्युदोदरनिरङ्कुशदीप्ति
अत्र 'अभ्युदोदरनिरङ्कुशदीप्ति' इति पाठः सम्प्रगाभाति, अभ्युद-
पत्तस्य उदर-अत्र निरङ्कुश-अप्रतिघा दासि-प्रकाशो यस्य सोऽभ्युदोदर
निरङ्कुशदीप्ति अर्थः सूर्य च पुन तारापति अत्र, कुमुदद्युति
गौरपादः कुमुदस्य-अत्रविकानिपुणविशेषस्य, युत्या-कान्त्या, गौरा-श्वेता,
पादा-रिग्णा यस्य ॥ कुमुदद्युतिर्गौरपादः कुमुदस्यत्व-तसम्बन्धोपजातानि
श्वेतकिरणश्च त्र ताभ्या रवि च त्राम्याम्, प्रकाश्य प्रकाशनीय वस्तु,
तमोगुपिलम् अनादितगाद्यभागमात्र प्रकाश्यतया तद्वेषेषु चादृतातरस्य
प्रचुरभागेष्वप्रकाश्यतया अनादितप्रचुरभागपर्यवसिता धकारगहनम्, उत्तरत्रोपात्त
तच्छब्दसामर्थ्याद् 'यत' इति लभ्यते, तेन यतोऽयन्धि यत-सकल
दशावच्छेदन धीरप्रकाशविभवप्रकाशपादयतिव यतन इति नयः, अत्र

विनस्य, तत्र च द्वे मूयप्रकाशविलम्बज समोऽद्यास्तदृष्टतया वस्तुमात्ररियकम्
प्रकाशानिभय प्रकाशैश्वर्यम्, आनुमू इयदतदित्यत्र परित्यजेतुम्, योऽहं ?
क समय ? न कोऽपि समय इत्यर्थः ॥ २९ ॥

त्रिंशद्विषयक ज्ञान वर्तमान, त्रिंशद्विषयक ज्ञान भावि, त्रिंशद्विषयक
ज्ञान भूतमित्येव विमर्शनं, त्रिंशद् वस्तु ज्ञान, त्रिंशच्च ज्ञानव्यमित्येव वा
विभजनं न भगवत्तमधिहृत्य सम्भरति, युगपदेव नित्यविरमस्वभावरविश्वविषयक
साक्षात्कारज्ञानवशाद्, अतः सर्वात्कृष्टतया नमस्यो भगवान् धीर इति तस्मै
भगवते महावीरायाचित्यचरिताय नित्य नमस्कारोऽस्तिवत्याह—

नायान् विविक्तमसि न वेत्स्यसि नाप्यवेत्सी

न ज्ञातवानसि न तद्व्युत ! वेद्यमस्ति ।

त्रैलोक्यनित्यविषय युगपच्च विश्व,

पश्यस्यचिन्त्यचरिताय नमोऽस्तु तुभ्यम् ॥३०॥

नाथानिति—अथान् न त्रिविंशति न वेत्स्यसि नाप्यवेत्सी न ज्ञातवानसि,
हे अच्युत ! त्वं वद नास्ति, त्रैलोक्यनित्यविषय विश्व युगपच्च पश्यसि, अचिन्त्य
चरिताय तुभ्य नमोऽस्तु इत्यन्वयः । हे धीर ! त्वम् अथान् पश्यान्, न
त्रिंशत्ससि न वस्तुमिच्छसि न वेत्स्यसि अथानित्यनुवर्तत, अथविषयक
अविषयकालीनज्ञानराशे रत्र, नाप्यवेत्सी अथविषयकमूर्खालीनज्ञानराशे
त्वम्, न ज्ञातवानसि वर्तमानकालिकज्ञानराशे च न, हे अच्युत ! सर्वदा
अविनाशिरूप ! ते त्वं वेद्यं ज्ञानं यम्, नास्ति न विद्यत, अच्युतसि सद्यो
धनसामर्थ्यात् न नायान् विविक्तमसीत्यादिनिषेधानां समन्वयो भगवत्पदपदान
अविनाशिति भगवति विनाशित्तमान-अविषयकज्ञानसम्पत्तय तादात्म्य
लक्षणस्यासम्भवादिति बोध्यम्, त्रैलोक्यनित्यविषय प्रयाणा लोकानां
समाहार एव त्रैलोक्यं तस्मिन् नित्य-सर्वदा, विषय-त्रिंशदिष्ट त्रिंशदिष्ट त्रिंशदिष्ट
दुपेक्ष्य यदवैकस्य दुःखसाधनं तदवान्यस्य सुखसाधनं यदवैकस्य मित्रं तदवाप्यस्य
गत्रुरित्येव विषयम्, विश्व-निश्चलं वस्तु, पश्यसि साक्षात्करोषि वत
अचिन्त्यचरिताय अचिन्त्य-चिन्त्यितुमशक्यम्, चरितमाचरणं यस्य सोऽचि
न्त्यचरितस्तस्मै, तुभ्य भगवते धीराय, नमः स्वाधिकारकृष्टचमकारकज्ञाना
नुद्भूतभ्यापारलक्षणो नमस्कारः, अस्तु भवदित्यर्थः ॥ ३० ॥

बहुतोऽप्यदोषपदाथस्वभावो जितज्ञानममुद्रान्तगत समान ण्येति त्रिने
नाह्नो भवतीत्याह—

शुद्धादय क्षणममुद्रमद्गशीला ,

ससारतीरमपि नास्त्यपर पर वा ।

तुल्य च तन् तत्र तयोरोक्षगाप्सु,

त्वय्यद्भुतोऽप्ययमनद्भुत एव भावः ॥ ३१ ॥

शुद्धादय इति—‘शब्दादय क्षणममुद्रमद्गशीला , अपर पर वा ससार
तीरमपि नास्ति तत्र अपरोक्षगाप्सु तयोर्न तुल्यम् अद्भुतोऽप्यय भाव
त्वयि अनद्भुत एव’ इत्यर्थः । शुद्धादय इति—आदिपदादप्यपदायानामुप
ग्रह, बौद्धादिगैलीमनकथादौ शब्दाप्याय क्षणसमुद्रमद्गशीला
क्षण-एकैकमिन् अवधिभागकालागे, य समुद्रव-वतमानपर्यायापक्षया समु
त्पत्ति, यक्ष भद्र-पूषयावापेक्षया विनाश, ती शील-स्वभावो येषां त तथा,
यद्वा क्षणे-वतमानभगे वतमानपदावापेक्षया य समुद्रव, यक्ष क्षणे-तदप्यव
दिताक्षरक्षण वतमानपर्यायस्य भद्र, ती शील-येषां ते तथा, यद्वा क्षणेन
समुद्रवो यस्य तादृशो वा भद्र स शील-येषां त तथा, क्षणिकममुद्रमत्त्वद्
मुपपन्नम्, वस्तुना प्राप्तक्षण पदाया परवत-न, यत्र पूषपूर्वपदायापक्षया
नाश, उत्तराक्षरपदायापक्षया चोत्पत्तिरिति सम्बन्धि, एतावता समुद्रवस्य
भद्रस्य च क्षणमित काल इति दर्शितम् अपरम् आदिभूतम्, य पुन,
परम् अतभूतम्, ससारतीरमपि नास्ति समार-जीवाजीवादपदाथ
ममृद्वात्मकं तन्, तीरपदममभिध्याद्वारात् तद्वत्प्रको य सागरस्य तीरम्-
अवधिभाग, अपिसर्वत्र, नास्ति-न विद्यत समारसागरस्यादिरन्तश्च नाम्नीत्यर्थ,
अद्भुताऽय भाव, यद्भुत-उत्पादविनाशयो क्षणेन कालनियमनम्, ससारसागरस्य
तु सर्वथा न, हे जित-तत्र सर्वविधो भवत, अपरोक्षगाप्सु अपरोक्ष-प्रत्यक्षा
त्मकं यत् करलक्षणम्, तद् गच्छन्ति तद्रूपसागरे निमज्जन्तीति अपरोक्षगा,
अविधा ये निरिपला पदायाम्बुपासु अप्सु-जलपु, नलतरङ्गवदनुपल
नवनरदशमापयमाना ये निरिपला पदायाम्बुपु तत्र पालादर्थे मत्वा तेषु मत्सु,
तयो उत्पाद-विनाशयो, ‘पटोलपत्र पित्तस्य नाडी तस्य कफापहा’ “इति
राजमातङ्गास्त्यैवामी सुरङ्गमा’ इत्यादिवद् गौणयोरपि परामर्शोऽत्र ।

समानम्, तत् समारंभम्, यथा भगवत् समुद्रव भङ्गौ व्यक्तयपेक्षया
साधिका प्रवाहापेक्षया निरवधिकौ पश्यन्ति तथा समारम्भे व्यक्तयपेक्षया
साधिका प्रवाहापेक्षया निरवधिक पश्यन्ति, अतः अद्भुतोऽपि आश्चर्य-
जनकोऽपि अयं भावः अनुपपन्नत्वेन हृदि वर्तमानो भावः, तस्यैव सङ्ग-
लोकान्तेकाग्रलोकिनि जिन भगवन् अनद्भुत एव आश्चर्यजनकः ॥ ३१ ॥

यम-उनिष्काटुत्वेनवाग्नुनरयकदम्बक निरख्य दिनायां द्वात्रिंशिकां
परिपूर्णा कर्तुंरामोऽस्तिमपघं पृथ्वीवृत्तम् विरचयति—

अनन्यमतिरीश्वरोऽपि गुणराजः ममा श्राव्यती

यदा न गुणलोकारमनुमातुमीश्वर ।

पृथग्जनलघुस्मृतिर्निन ! किमेव वक्ष्याम्यह,

मनोरथविनोदचापलमिदं तु न सिद्ध्ये ॥ ३२ ॥

[पृथ्वी]

अनन्यमतिरिति— हे जिन ! यदाऽनन्यमतिरीश्वरोऽपि, आश्चर्यं समा,
गुणराजः तव गुणलोकारमनुमातुमीश्वरो न [तदति इदम्] पृथग्जनलघु-
स्मृतिरह किमेव वक्ष्यामि इदं तु मनोरथविनोदचापलं न सिद्ध्यै इत्यन्वयः ।
हे जिन ! यदा अनन्यमतिरिति अ-या अन्यत्रियया जिनगुणन्यतिरिक्तपन्थाय
विषयेति यावत् मति-पान यस्य सोऽनन्यमति नान्यमतिरनन्यमति यद्यपि
सर्वदा सवत्रिपयकानामग्रमीश्वर कदाप्यन-वमनिर्ने भवत्यत्र तथाप्युप्यव्यते-
नाष्टे अनन्यमतिरिति, जिनगुणकृतानचित्त, ईश्वरोऽपि पेश्यमानस्यपि पुनः
पोक्ष्म श्राव्यती समा अमल्लयवयवाग्र, गुणवाक् गुणवचनछात्र,
तव जिनस्य गुणलोकारं गुणनिकरान्तम् अनुमातुम् पतावतो जिनस्य
गुणा इत्येव परिच्छिन्नविषय कर्तुम् ईश्वर समय न नैव, यदेश्वरोऽपि तव
गुणनिकरपरिच्छिन्निकरणे न समग्रमदा पृथग्जनलघुस्मृति रध्यापुदरा
दिसाधारणजननद्वलविषयकस्मरणवात् यावदनुभूत तावदपि अनुभवमनर्थ
कतिपयानुभवविषयविषयकस्मरणवानिति यावत्, अहं सिद्धसनदिवाकरः
किमेव वक्ष्यामि न क्व योमोऽस्मि, तर्हि किमिदं किंयत् इत्याकाङ्क्षाया

हृद-इदं त्रिनि-प्रस्तुतनिगुणवर्णनं पुनरित्यथ, मनोऽथत्रिनोद-चापलं
मदारय-वहुणगानकरणाभिलाष, विनोद-स्वहुणगानचमयान-दोहाम्,
कमगादनाय चापल-याडचेष्टितम्, न भम्माङ्गम्, सिद्धये मोक्षमुपाय,
शीघ्र्या कृतमपि जिनश्रवणं भक्तिभरोल्लसितं परम्परया मोक्षप्राप्तये स्यादवेत्यत्र ।
"इमौ असंख्यता वसु-प्रद्वयनिश्च प्रपञ्ची गुरः" इति लक्षणलक्षितत्वात् पृथ्वी
वृत्तिमिदम् ॥ ३२ ॥

गम्भीराधममष्टिमात्रवपिता क्वयं स्तुतिदुग्धा ,

आह मं दमनिस्तद्वचकरणे वैपम्यमतत् परम् ।

व्याप्यानामृतया तु खलुतुरा पीरो मनामन्दरे

भावं मन्दतरोऽधगच्छतु ततो वसो ममाय पत्नी ॥ १ ॥

इति श्रीतपोगच्छाविपति नासनसम्राट्-सत्तत्त्वम्वत्तत्र श्रीविजयनमिसूरीश्वर

पद्मालङ्कारेण वाकरणवाचस्पति शास्त्रविशारद-कविरत्नतिपद्मालङ्कृतेन

श्रीविजय-लावण्यमूरिणा विरचिताया विरणागलीनाम्नया

त्रिपुर्वी द्वितीया द्वात्रिंशिका समाप्ता ॥

॥ ॐ अहं नमः ॥

सूरिपुरंदर-विक्रमनृपप्रतिषोषक-तार्किकशिरोमणि श्री सिद्ध-
सेनद्विवाकरविरचित द्वितीय द्वात्रिंशिकानो ભાવાર્થ —

કર્તા-પન્થાસલ મહારાજ શ્રીમુગીધનિઝ્ય ગણિવય

[ચમન્તલિલ્લ-નૃપ]

અર્થ નિરજનનસદ્ગુણમકલિય, વિદ્યામહેશ્વરમયાવિતલોકપાલમ્ ।

મહાકાશ પરમયોગિનિમાદિસાક્ષ્ય ચસ્થા ન વદ ન સ વીર' હિતાનિ વેદ ॥ ૧ ॥

હે રી-નિભુ' અનન્તજ્ઞાનાદિગુણોથી પ્રકટ રાગદ્વેષાદિ કલકવી રહિત,
હવે જીવનમાં જેને કોઈ ઉત્તમ સંસ્કાર આપવો બાકી નથી, કેવલજ્ઞાની
વિદ્યાધનના અજોડ શ્રીમન્ત ઉપયોગ સ્વરૂપી સનાતન પરમેશ્વર વિદ્યાના
મૂલોત્પત્તિસ્થાન નહીં વિનવે-ના લોકપાલ અર્થાત્ દયાદિકનો ઉપદેશ
આપીને સમગ્ર લોકનું પાવન કરનારા શુદ્ધચૈતન્યસ્વરૂપી અવિનાશી,
સર્વોત્કૃષ્ટ મન-વચન-કાયાદિકની પ્રવૃત્તિ-રી ન્યારા આત્માનો સાક્ષાત્કાર
કરનારા અને પ્રથમ જ્ઞાની એવા આપને જે નથી બંધુતો તે પોતાના હિતોને
પણ જાણી શકતો નથી અર્થાત્ સ્વહિતેશ્ચુએ આપને અવશ્ય બંધુવડ
બોધે (૧)

■ જાર્દિતેષુ ન ચ નામ ઘુણામુખોઽમિ ન માર્ચિતાપસસ્તિપૂવનતમસાદ ।

ન શ્રેયસા ચ ન યુલક્ષિ હિતાનુરક્તાન્ નાય' મનુષ્યતિશયસ્વદનિગનોઽયમ્ ॥૨॥

હે નણ ભુવનના નાથ' હુ ખી પ્રાણીઓ પોતાના પૂર્વકૃત કર્મના
ફળને જ ભોગવે છે નિનિધ મનોવાહિતની કામનાવાળા પૂર્વનું મુકૃત હશે
તો જ તે પામશે, આમ સમજી આપ તેને માટે હુ ખ કે પ્રસન્ના ધરાવતા
નથી પરંતુ વાસ્તવિક હિતની ધ્યાન રાખનારાઓને મોક્ષ સાથે જોડી
આપો છો આ આપની લોકોત્તર પ્રવૃત્તિ આજે મોક્ષમાં એવા છતાં
અવિચલ છે (૨)

કૃત્વા નવ સુરવધૂમયરોમહય દૈત્યાધિપ શતમુખમ્રકુતીવિતાન ।

સ્વત્પાશાતિગૃહસથયલ્લ-ચચેના, લગ્નાતનુષ્ટુનિ હરે કુલિશ ચન્દાર ॥ ૩ ॥

હે વીર નિભુ' સંકડો મુખોના ભવાથી વિકરાલ એવા અસુરેન્દ્રે

(ચમરે દે) બયથી અમૃતપૂર્વ દેવાગનાની કુવાટી ખડી કરી, અને આપના ચમરૂપ શાન્તિમૂલનો આશ્રય કરી સ્વસ્થમનવાળા થતા તેણે શકે દ્રના વચ્ચે પાન લગ્નથી નિસ્તેજ કરી દીધું (૩)

સીતામનરપિ મહાદ્રુપરસ્મરેષુ, મૃત્યુ મ્વનશ્ચમુલ્લુપ્તિ મુરેષુ ।
વાય્વામૃત તત્ત્વ પુનાર્વિધિનોપયુજ્ય, દ્વારામિમાનમવશસ્ય પિર્વાત મૃત્યો ॥ ૪ ॥

હન્દ્ર જેમાં અમણી છે એવા અમૃત પીનારા દેવોમાં પણ ચમરાજ સ્વત્ર રીતે પોતાનું સામાજ્ય ચલાવી રહ્યો છે અર્થાત્ તેમને પણ મૃત્યુ છોડું નથી, પરંતુ હે નાથ ! આપના વચનામનનુ વિધિપૂર્વક પાન કરનાર પ્રાણીઓ સ્વચ્છન્દી એવા મૃત્યુના શાયરૂપ અભિમાનને અવગ્ય ગળી ભય છે—અર્થાત્ મૃત્યુને છતી લે છે (૪)

અપ્યત્ત નામ વહનક્ષતમૂળજાતા લક્ષ્મીલટાક્ષમુખગાનરય પુન સ્તુ ।
તત્ત્વેત્ત નાથ ! જનનક્રમમૂળપાનાસરદશનાનલ્લતા પુનરન્નવતિ ॥ ૫ ॥

તે નાથ ! દાવાનળથી જેના મૂળિયાઓ બળી ગયા છે એવા તરુવરો પણ ફરીથી પત્રાદિની શોભાથી અનોદર બને છે પરંતુ જ મ હ ખના કોરણુનૂત એવા કર્મરૂપી નરુવરો આપના દશનરૂપી દાવાનળથી બળી જતા ફરી નવપદ્મવિન થઈ રાકતા નથી (૫)

વચ્ચાવયતિ પુરય અરતો વચ્ચામિ વિચાસયતિ પરગદિમુખાપિતાનિ ।
દુર્ગં વયત્ત્વ હિ ભવાનવદ્રત્તયાતત્ત્વ તત્ત્વસમ્મયેષ મતિમાન વિમિગમય સ્વાગ્નાદ્ ॥

હે નાથ ! દ્વિતાદિતના વિવેચનમાં નરક આતિનુ પ્રતિપદ્ધન કરનારા આપના વચનો પાપાચરણ કરતી વેળા પ્રાણીઓને ભય પે । કરે છે, જ્યારે સ્વચ્છન્દી જીવનને પીનારા નાસ્તિકના મીઠા વચનો મનમથતા પાપા ચરણમાં નિર્ભય બનાવે છે, પરંતુ આપ જે રીતે કથન કરો છો તે રીતે જ નરકાદિ દુ ખનો સંભવ હોવાથી બુદ્ધિમાન માનવ નરકાદિ બયથી મુક્ત કઈ રીતે થઈ શકે ? (૬)

સ્થાને પતસ્ય પરવાપિતુ નાથબુદ્ધિર્દેવશ્ચ યસ્યયિ ગુણપ્રણતો હિ છોત્ત ।
તે પાલયતિ સમુપાધિતગ્રીપિતાનિ, ત્વાપ્રાગિતસ્ય હિ કુતશ્ચિરમેષ માત્ત ? ॥ ૭ ॥

હે નાથ ! લોકો અન્ય દર્શનીઓ પ્રત્યે નાથબુદ્ધિ અને આપના પ્રત્યે દ્વેષ બુદ્ધિવાળા હોય તે બ્યાબળી છે, કારણ કે—લોક મુશુઆદી છે

અન્ય દર્શનોમા આની આવળી ભવ શાનુ પોપણ એ ગુણ મનાય છે ત્યારે આપનામા તો આશ્રિતની ભવ શાનો નાશ કરવો એ દોષ મનાય છે, અર્થાત્ આપ ભવથી મુક્ત કરી મુક્તિમંદિરમા લઈ જનાર છે [આ સ્લોકમા નિન્દાનો આભાસ થાય છે, પરંતુ વસ્તુતઃ સ્તુતિ છે] (૭)

ચિત્રે ક્ષિપ્ર યદિ નિરૂપન વિવાદા, ન પ્રાગ્ભવતિ નતુ સામ્યરિ યુક્તમેતત્ ।

અર્થ ચ તામ મયતાં વહુનકમાગ નિર્વિગ્રહ ચ વિસત પરમદ્ભુત સ્યાન્ ॥૮॥

હે ત્રિભુવનનામી ! આપના જેવા મધ્યસ્થ ન્યાયતા વિદ્યમાન હોવા છતાં એકાન્તવાદીના વિરુદ્ધ વાદો નિર્ણયક્રમક ન બને તેમા અમને તો હેશમાન આશ્ચર્ય થતું નથી કારણ કે-વિવાદ કરનાર વાદી અને પ્રતિવાદી બંને એકાન્ત મતનુ પ્રતિપા ન કરતા હોવાથી એક પણ સાચો નથી, માટે કોના પક્ષનો નિર્ણય આપી શકાય ?

વળી આજ સુધી બિન બિન દગ અને કાળની અપેક્ષાએ અનન્ત જિનવરો થઈ ગયા તેઓએ અને આપે એક જ રાધીમા અને વિરોધ રહિત જે વસ્તુનન્વનુ વાસ્તવિક સ્વરૂપ પ્રતિપાન કર્યું છે તેનાથી પરમ આશ્ચર્યભૂત વસ્તુ વિશ્વમા કઈ હોઈ શકે ? (૮)

મા પ્રત્યક્ષા ન મનુજપ્રકૃતિર્નનોડભૂત, શઙ્ક ચ નાતિગુણરોપવિનિશ્ચયત્ ।

મસત્રાં પિત્ર ! ત્રિભુવનાનિસર્વ સમીચ્છ, નોન્માદમાપ ન ભવજ્વરમુન્મમાય ॥૯॥

હે જિન ! તમારું ભુવનમા અતિશયવત એવા આપને ભોંઈને જે ભવથી વિગળને પામતો નથી અને સમાગ્ના તાપને દૂર કરતો નથી તે માનવ મારી દષ્ટિએ મનુષ્ય નથી પણ પશુ છે અથવા તેને મનુષ્ય માની લઈએ પણ ગુણ અને દોષનો જ્ઞાતા (જાણકાર) તો નથી જ (૯)

જન્યેડપિ સાદૃશિતવાય નિવીર્ય વક્ષામન્યુચિતાસ્ત્રયિ વિસ્ફુલ્લસમાનમાના ।

જપ્રાપ્ય ત સ્વ ગતિ કૃપણાસ્માનાસ્વામેવ ધીર ! શરણં વયુર્દ્ધહ ॥ ૧૦ ॥

હે વીર ! આપની સમાનતાનુ અભિમાન ધરાવતા પરવાદીઓ મોહને છતાં માટે કમ્મર કરીને સજ્જ થયા, છતાં તુચ્છ એવા મોહને છતીને મોક્ષ મેળવવા આપની ગતિને પામી શક્યા નથી, હેવટે આપનુ જ શરણુ સ્વીકારીને આપની ગતિને પામ્યા-અર્થાત્ મુક્તિમંદિરના નિવાસી બન્યા (૧૦)

તત્ત્વદિર્ઘરૂપનાપદુભિર્વેચોમિમધાગ્નિન કૃતમિત્ત સ્વયમુદ્ગહન્તિ ।

પાવરતેતિ । યથ મ્વભિષ્ણપ્લાને, સિદ્ધાન્તને હરિગચાલ્કવત સ્વચ્છન્તિ ૫૧૧૩

હે જિને ! જેમ ચપલ એવું મગનું બચ્ચું બધા સુધી સિંહના જેવું
સપાકું નથી ત્યાં સુધી જ ગતિનું અભિમાન કરી શકે છે, તેવી રીતે
શુદ્ધિમાન પરવાદીઓ વિશિષ્ટ તર્કની રચનામાં નિપુણ એવા વચ્ચેથી
મેં આ કયું છે' એવી બાતનું અભિમાન ત્યાં સુધી જ કરી શકે છે કે
બધા સુધી ચપલ એવા તે આપના વચનમાં એટલે ન્યાયિની રૂઝ-
વાળા આપના વચનનો ઉકેલ કરવામાં સખલના પામતા નથી. અરુદ્ધ જેમ
સ્થાવરના પામે તો તેમનું અભિમાન ગળી જાય છે (૧૧)

સત્ત્વાપિત્તપ્રચલિતકુચિતાક્ષા સ્વમાહરક્તમનમ પરિભૂય વત્ત-

૧૧૧૪ સત્ત્વાપિત્ત તમસ કાર્ણીયસૌરથા, પાતાળલીપસ્થિતમ દ્વલ્લભ્યમ્

હે જિને ! જેમ ગિરિગુફાદિમાં બિડાણમાં અગ્નિ જેવું સુ-
શીમાને પામતું નથી અને અધકારથી બધામાં રહે છે તે સુશીમા
મગરમાં ફસાયેલા અને તેમાં જ અનુરાગવાળા તથા કુદરતી રીતે
આખને સંકોચી દેતા અજાની-બાળાઓ આપના અભિમાનને
કરીને અજાનરૂપી અધકારથી નિવૃત્ત થઈ શકતા નથી. અરુદ્ધ જેમ
રક્તિત અમાન અધકારમાં પૂંજેલા રહે છે (૧૨)

સદમૈયીનરૂપનામધ્યજીવાન્સ, યદ્યપ્યપ્યધર । તથાપિ નિર્ગુણઃ

તદ્વાચ્ચુત્ત છત્રહરેન્નિહ તામસેષુ સુર્વાંગો મણુચ્ચી- ૧૧૧૫

નણ લોકના બધું સમાન છે જિનેશ્વર રિદ્ધ ! અરુદ્ધ જેમ
વાવવામાં નિર્વે એવી હુશ નતાને ધરાવતા આદેશ જેવો છે. એવા
ભૂમિ મરખા અભવ્ય જીવરૂપ કોઈક સ્થેતો રહ્યા છે. એમને તો બધું
પણ આશ્ચર્ય લાગતું નથી કારણ કે-સમભાવે એવા કોઈક કોઈક
સૂર્યના કિરણો પણ નિશાયર પૂવડ વચેરેને દેખાય છે. એવા દાગા
લાગે છે તેથી કઈ સૂર્યની શક્તિમાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે તો પૂવડની
આખનો જ દોષ છે તેમ આપની શક્તિમાં કોઈક દોષ નથી. એમના
જીવોનો જ દોષ છે (૧૩)

ત્વચ્છસનાપિગમમૂર્દિશાં નરાણમાશાસ્ત્રેષુ ચાત્મજાન્તવ ।

વમાગદાયિષુ દિગ્તીમગનિય દ્વલ્લભ્યમ્ ૧૧૧૬

હે જિને ! આપના શામનને અમાગદાયિષુ દિગ્તીમગનિય દ્વલ્લભ્યમ્

પ્રયત્ન મન્દ રહે એમ અમે ધ્રુવીએ છીએ, કારણ કે-ઉન્માર્ગગામી છવોમા ઉતાવળો ચાલનારો જવદી નાશ પામે છે અને મન્દ પ્રયત્નવાળો નાશ પામતો નથી-અર્થાત્ માર્ગ ઉપર પણ ફરી પાછો આવી શકે છે (૧૪)

તિષ્ઠત્તુ વાનદતિસૂદમગમીરગાધા, સસારમચ્ચિતિમિદ શ્રુતગાઢ્યમુદ્રા ।

પર્યોષમેમુપપત્તિસચેતનસ્ય રાગાચિપ જ્ઞમયિતુ તત્ત્વ રૂપમેવ ॥ ૧૫ ॥

હે નાથ ! મામારિક સ્થિતિનો નાશ કરનાર અતિસૂક્ષ્મ અને ગભીરતા ભરેલા આપના સ્વાત્ શબ્દની ઘટનાવાળા પ્રવચન-વચનો તો દૂર રહે, પરંતુ બુદ્ધિમાન માનવને તો રાગાનન સમાવવા માટે આપનું વીતરાગતાનું રૂપ જ એક બસ છે (૧૫)

વૈરાગ્યકાહલમુગ્ધા વિષયસ્થુલા જ્ઞાતુ સ્વમગ્યનધિવા હૃદયપ્રધારમ્ ।

માત પર ભવ ઇતિ યમનોપકન્ઠા, વિજ્ઞામ્યત્યુપનતાસ્થયિ મૂલસજ્ઞા ॥ ૧૬ ॥

હે સ્વામી ! મોંએ વૈરાગ્યની વાતો કરનારા, અને અનરર્કુદ્દિષ્ટી વિષયાધ્યોતાના હૃદયના વિચારને પણ સમજવાને અસમર્થ, આપના પ્રત્યે મૂઠ સજ્ઞાવાળા વળી બસનમા ડૂબેલા એવા પરવાદીઓ હવે તમારે બવ નહીં કરવો પડે એ રીતે આગ્રિતોને વિશ્વાસ પમાડી રહ્યા છે (૧૬)

સાત્વોપલાતનિરનુમ્-રાગ્યસાન્નિ વજ્રપ્રમાણરચિતાયદ્વિતાન્નિ પીત્વા ।

બદ્ધાક નિન ! સમન્તમ્યો વિશન્તિ ચેપાન ભાન્તિ તત્ત્વ વાગ્ધ્યુતયો મનસ્સુ ॥ ૧૭ ॥

હે જિન ! જેમના હૃદયમા આપની વાણીનો પ્રકાશ પ્રસરતો નથી તે પ્રાણીઓને સંતાપવામા નિર્વ્ય રાક્ષમ જેવા અને પરવાદીઓએ કપો નકલપના માનથી ઉપભોગા અહિતકારક વચનોનું-અહિતકારક વચન રૂપી મદિરાનું પાન કરીને નીમ્બવાનો જેમા માર્ગ નથી એવા મહામોહ રૂપ અધમરની અર પ્રવેશ કરે છે-અર્થાત્ મહામોહરૂપ અધકારથી અવગ ધર્મ શક્તા નથી (૧૭)

દગ્ધ-ધન પુનરર્પતિ મત્ત પ્રમથ્ય, તિવાળમધનપારિતમીરનિષ્ઠમ્ ।

મુક્ત સ્વય કૃતભવશ્ચ પરાધ્નૂસ્ત્વ-હામનપ્રતિહનેન્નિવહ મોહરાયમ્ ॥ ૧૮ ॥

હે જિન ! નાનરૂપી અગ્રિથી કર્મને જેલે સર્પથા બાળી નાખ્યા છે એવા મોક્ષમા ગયેલા છવો પણ મોક્ષને તણને, બાયલીત પ્રાણીઓથી ભરેલા એવા સસારમા ફરી જન્મ લે છે એ રીતે સ્વય મુક્ત છતાં પરોપકારમા

પરાયણ એવા મુક્ત છવો ભવને ધારણ કરે છે, એવી જાતનું મોહસામ્રાજ્ય આપના શાસનથી અળગા રહેવા વાદીઓમા વિવસી રહ્યું છે (૧૮)

एष न वाञ्छति जनो न च वेत्ति पाप, पुण्योन्मुक्तश्च न च पुण्यपथं प्रतीति ।
निरक्षयस्फुटिदाहितनिर्णयस्तु, स्व पापवत्सुगत' पुण्यमपि व्यवधापी ॥ १९ ॥

પ્રાણી પાપની આહના રાખતો નથી ડતા પણ પાપના સ્વરૂપને નહિ ભણતો હોવાથી પાપનો સચય કરી રહ્યો છે તથા પ્રાણી પુણ્યનો પિપાસુ છે છતાં પુણ્યના પથને નહિ પીછાનતો હોવાથી પુણ્યને મેળવી શકતો નથી એવી જાતની સ્થિતિ છે ત્યારે હે મુક્ત !-પુણ્યપાપના સ્વરૂપને ડુડી રીતે ભણનાર હે જિનેશ્વર નિભુ ! નિ સદેહપણે સસારી મુખ અહિત કરી અને મુખિનુ મુખ જ હિતકારી છે ઇલાહિ નિર્ણયવાળા આપે તો પાપ કર્મની જેમ પુણ્યકર્મને પણ સર્વથા બાળીને બરમીભૂત કર્યું છે (૧૯)

सकारणमपिपत्तिशत्रैश्चोभिर्दुर्बुद्धिषु जनमनुप्रविशति तीर्थ्या ।
लोकप्रपञ्चविपरीतमपीरदुर्गं, श्रेयस्य चमन्निवृत्तसुखं चकर्व ॥ २० ॥

હે વીર નિભુ ! જ્યારે અમારા કલા પ્રમાણે કરો તો લોકમા તમને સત્કાર અને લાભ મળશે એવા મિથ્યા વિશ્વાસી વચનો વડે પરવાદીઓ દુખી માનવીઓના મનમા પ્રવેશ કરી રહ્યા છે અથવા અમારો સત્કાર કરો, અમને ખાય ભૂમિ વગેરેનું દાન કરો તો તમારા દુખનો નાશ થશે આ રીતે મિથ્યા વિશ્વાસ આપનાર પરવાદીઓ પોતે પણ છેવટે દુખી જનોના જૂથમા ભળે છે-અર્થાત્ સ્વ કે પરનું દુખ દૂર કરી શકતા નથી ત્યારે આપ સકલ પ્રપચથી રહિત કાયરને અમમ્ય અને મુખ જેની નિકળમા છે એવા મોક્ષના માર્ગ પ્રત્યે તે દુખી પ્રાણીઓને ખેંચી લો છો આ એક આપની લોકોત્તર અભુતતા છે (૨૦)

दंष्ट्राङ्गनातिलकनिष्ठुरवज्रदीप्तौ, शक्र सुरौघमुकुटार्चितपादपीठे ।

तिर्यङ्मुख ॥ स्वकृतकर्मण्येष्टेषु, स्वद्वान्धवपूतमनसा न विहृत्पश्यद ॥ २१ ॥

અસુર રમણીના સૌભાગ્યસૂચક તિલકને ભૂંસી નાખનામા નિર્દય વજ્રની કાંતિવાળા અને સુરસમૂહના મુકટથી જેનું પાંખીક પૂજાયુ ॥ એવા ઇંદ્રને વિરે તથા સ્વકૃત કર્મફળના સાગી એવા તિર્યચોને વિરે આપની વાણીથી પવિત્ર જેનું મન ચયુ છે એવા માનવીઓના મનમા એકની આ સ્થિતિ અને બીજાની આ સ્થિતિ કેમ ? એવા વિક્રમનો ખેંચતો નથી (૨૧)

યૈરેવ ઇતુમિરનિશ્ચયવત્સન્નાનો સપ્તેન્નયચિદુપા કળ્પાવદન ।

તૈરવ ત જિન । વચ સ્વરોષ્ઠત્તરા, માધ્યસ્થશુદ્ધમનસ પિરમામુરતિ ॥ ૨૨ ॥

જે હેતુઓ વડે સશયશીન અને ત્રાણીઓમા અનર્થને ભેતા એવા પરવાદીઓનું કરુણાત્મક કથન છે તે જ હેતુઓ વડે દે જિન । આપનુ સ્વાત્કરનાશિત કર્મ અને વિપાકદર્શક વચન મળતા નિર્ણીત તત્ત્વવાળા અને માધ્યસ્થ ગુણથી મડિત એવા માનવીઓ મુખિનુ મુખ પામે છે (૨૨)

પ્રકાન્તનિગુણ । મયન્તમુપત્ય સન્નો યમાગ્નિતાનપિ ગુણાગ્રહાતિ ક્ષણેન ।

લીલાદ્રસ્ત્રયિ પુનર્વ્યવભોલ્લખ્યાતિ મુક્ટે ચિદ્ ગુણજ્ઞાનિ હિ ભાવનદ ॥ ૨૩ ॥

ઔપાધિક ગુણોથી રહિત અથવા બીજાઓએ ક'પેવા સત્ત્વ, રજઃ અને તમોગુણથી રહિત અથવા અદ્વિધ કર્મબંધનથી રહિત એવા હે વીર વિષ્ણુ । આપને પામીને સંજ્ઞાનો અનેક જન્મમા ઉપાર્જિત કરેલા ઔપાધિક ગુણને અથવા કર્મબંધનને ક્ષણમા નષ્ટ કરી દે છે આપના પ્રત્યે આ ર વિનાનો અને તાપથી કટાણીને નીખેલો પ્રાણી વ્યમનથી ઉચ એવા ઔપાધિક ગુણના ફળને અથવા કર્મબંધનના ફળને ક્ષાબાધળ મુવી ભોગવે છે (૨૩)

કુર્વેન્ ન મારમુપયાનિ ન વાપ્યકુર્વન્ માસ્યામન શિરમહર્જયન્ નિવાનમ્ ।

ચેદન્ તમેરમશ્વાદિતયદ્દમાગાન્ શ્રૂયો ન ધુત્તગાહનેષુ વન્તેષુ ફોતે ॥ ૨૪ ॥

જે મહાપુરુષ ક્ષાદિક પ્રવૃત્તિને કરતા હોય અથવા ન કરતા હોય છતાં જેને કામવાસના સ્પર્શી તકતી નથી એવા મહાપુરુષને મુક્તિમુખ એ જ સમર્થ નિમિ છે એવા સ્વરૂપનાળા મહાપુરુષને ભલનાર પ્રાણી કામવાસના દૂર થતા કામને છોડવા માટે દુ ખથી હલન એવા વનમા જઈને ફરીથી સૂતો નથી (૨૪)

વર્તો ન કર્મફલમુગ્ર ન ચ કર્મનાન્ કશન્તરકપિ ન કર્મફલોદયોડલિ ।

કર્તા ચ કર્મેન્નમગ્ર મ વાપ્યનાવસ્થદ્વાવધીતિરિયમગ્રણાવતીર્થ્ય ॥ ૨૫ ॥

(પ્રયત્નના જે હોય તે કરતા કહેવાય કર્મ જંધાયા બા અમુક સમય પછી ઉદયમા આવે છે જે સમયે આત્મા કર્મનો કર્તા છે તે સમયે કર્મનો ઉત્થ નથી, માટે જણાવે છે કે-) કર્મના ફળને કર્તા ભોગવતો નથી (કર્મે આત્માની સાથે ક્ષીરનીરની જેમ એકરૂપ બની જાય છે કર્મે ભોગવાય એટલે આત્માથી જુદુ પડે છે પરંતુ સર્વથા તેનો વિનશ થતો

નથી એ વાત જણાવતા કહે છે કે-) કર્મનો મર્વથા નાશ નથી બીજી વ્યક્તિએ કરેલા કર્મનું ફળ બીજી વ્યક્તિ ભોગવતી નથી કર્તા એટલે પ્રયત્નવાન આત્મા તે પૂર્વકર્મનું જ ફળ છે આ કર્તા-પ્રવાહન્યે અનાદિ છે એવા પ્રકારની સ્વાદ્વાદમય આપના વચનની નીતિને હે જિનેશ્વર વિશુ ! અન્ય તીર્થિઓ પામી શક્યા નથી એવી નીતિના નામ તો ખરેખર આપ જ હો અથવા નીચે પ્રમાણે અર્થ યોજના કરવી- કર્તા કર્મના ફળને ભોગવતો નથી (પ્રશ્ન ત્યારે શું કર્મનો ખારી નાશ જ થાય છે ? જવાબ-) ફળ આપ્યા સિવાય કર્મનો નાશ થતો નથી (પ્રશ્ન-શું આ ફળ અન્ય આત્મા ભોગવે છે ? જવાબ-) અન્ય આત્મામાં તે કર્મનું ફળ નથી (પ્રશ્ન-ત્યારે કર્મનું ફળ શું ? જવાબ-) કર્તા થતુ ને જ કર્મનું ફળ છે (૨૫)

મૃત સત્ત્વ કથ સ્મરેશ્વરોડયૌ, ધીરોડયમિત્યનવધાય ચકાર નામ ।

શ્લોકેન હનુવયમેવ વિમેનિ ધીરભ્યે તત્ત્વ મોહરમપિ વ્યતિયાય હૈન ॥ ૨૬ ॥

વીર પુરુષ મૃત્યુના પાતમા આત્મો હોય છતાં પણ બીજો ન હોય ત્યારે મૃત્યુનો સચાર પણ જ્યાં શક્ય નથી એવા દૂર-મુદૂર રહેલા મુખિધામમાં જઈને આપ બિરાજે છે આથી માનવાને કારણ મળે છે કે-આપ બીજા છો છતાં પણ વગર સમજે શકે કે વીર એણે આપનું નામ શાની પાડ્યું હશે તે હું સમજી શકતો નથી [અઘાત્ આપ સર્વથા મૃત્યુમાં ને ઓળંગી સર્વે અમર બન્યા હો] (૨૬)

નાદિત્વગર્વત્રમહાન્નવ મિશ્ચિન્તિ માવિ શ્વપા નાશિમયૂત્ત્વગુચિમ્મહાસા ।

રાત્રિદિના-વધ વ પદ્યમિ નુહ્યકાઠે કાન્ત્યવોત્પન્નલોડ્યનતીનકાર ॥ ૨૭ ॥

હિ ધીન વિશુ ! વસ્તુને એવામાં સૂચના પ્રકાશના ગૌરવમાથી ઉત્પન્ન થયેલા દિવસની આપને લેશમાન પળુ દરકાર નથી અને પ્રકાશના ચ દ્રના શીતળ ડિરલુધી ધવલ હાસ્ય વેરતી રાત્રિની પણ આપને જ દરન નથી કારણ કે-આપ એકીસાથે બીજાની અપેક્ષા સિવાય રાત્રિ અને દિવસના સ્વરૂપને સાક્ષાત્ નિહાળી રહ્યા છો (કાલ ત્રયીથી આપ અજાત છો છતાં કાલને ઓળખ્યો નથી-આવો વિરોધાભાસ આવે છે તેનો પરિહાર) જ્યાં જુલ, સવિન્ય કે વર્તમાનકાળનું મામાન્ય નથી એવા મુખિમહિરમાં સર્વે સ્થાયિભાવે આપ બિરાજે છો (૨૭)

ચત્રાંગત ચમત્કર્મવિવક્ષુઘ્ના, સૂર્યોડ્યયાતકિરણ કુસુમોદરેષુ ।

વીર ! ત્વમેવ તુ જગત્યસપત્નીરહ્લોક્ચમૂનઘરિતાપ્રતિષ્ઠપ્રજ્ઞાત ॥ ૨૮ ॥

જ્યારે ચન્દ્રના કિરણો સૂર્યવિકાસી કમળના ઉદરમાં અને સૂર્યના કિરણો ચન્દ્રવિકાસી કમળના ઉદરમાં પ્રવેશ કરી શકતા નથી ત્યારે આખા જગતના પ્રાણીઓના (પ્રાણીમણના તથા પર્ણીના) વિવિધ ચરિત્રોમાં અપ્રતિહત છે પ્રકાશ જેનો એવા હે વીર ! ત્રણ ભુવનમાં જેની હરિદ્દર્શ કરનાર ખીએ કોઈ નથી એવા આપ જ ખરા વીર છો (૨૮)

વક્ષામ્કુરો(જા)દરનિરક્ષુશર્દસિર્કન્નારાપતિશ્ચ કુસુમદ્યુતિગૌરવાદ ।

તામ્યા તમો ગુપિત્વમન્વદિત્વ પ્રકાશ્ય, કલ્પ પ્રકાશવિમય ત્વ માતુમદ્ ॥ ૨૯ ॥

સૂર્યવિકાસી કમળના મધ્યમાં નિરહ્લુશ જેના કિરણો પ્રસરી રહ્યા છે એવો સૂર્ય અને ચન્દ્રવિકાસી કુસુમની કાન્તિથી ગૌરવણી જેના કિરણો છે એવો ચન્દ્ર, આ બંનેને પણ અધારમાં છુપાયેલી હોય એવી બીજી વસ્તુ પણ પ્રકાશવી રહી જાય છે એવી અપ્રકાશિત વસ્તુને પણ પ્રકાશમાં લાવનાર આપની (કેવલજ્ઞાનરૂપી) પ્રકાશવિભૂતિનું માપ કાઢવાને માટે હોજ સમર્થ છોઈ શકે ? (૨૯)

માયાન્ વિરિતમસ્મિ ન વત્સ્યન્મિ નાપ્યગ્રેય્મીર્ન જ્ઞાતવાનસ્મિ ન મેડ્યુત ! વદ્યમસ્મિ ।

ત્રેલોક્યનિત્યત્રિપદમ યુગપદ્ધિશ્ચ પદ્યસન્નિત્વરરિતાય વમોડ્ધતુ તુમ્યમ્ ॥ ૩૦ ॥

હે અન્યુત ! (અવિચલિત જ્ઞાનાદિ સ્વરૂપવાળા હે વીર વિભુ !)

આપ પદાર્થોને જાણવાની ઈચ્છા કરતા નથી અવિધ્યમાં જાણશો એમ પણ નથી, જૂતમાં જાણ્યું હતું એમ પણ નથી, વર્તમાનમાં જાણ્યો છો એમ પણ નથી, આપને હવે જાણવાનાયક કોઈ પણ વસ્તુ (બાકી) નથી કારણ કે-ત્રણ ભુવનમાં સર્વદા વિષમ સ્થિતિવાળી જે સમગ્ર વસ્તુ તેને આપ એકીસાથે નિહાળી રહ્યા છો એવા અચિન્ત્ય સ્વરૂપવાળા હે વિભુ ! આપને અમારું નમન છે ! (૩૦)

અદ્વાદ્ય ક્ષણમસુન્નવમહદ્ગતીલા, મમાસ્તીરમપિ નાસ્ત્યપ્ત પર વા ।

તુલ્યં ચ તત્ત્વ તયોરપરોક્ષગામ્સુ ત્વત્યદ્ભુતોડ્યયમનદ્રુત ક્ષ માય ॥ ૩૧ ॥

જ્યારે ક્ષણમાં ઉત્પન્ન થવું અને ક્ષણમાં વિનાશ પામવું એવો શબ્દાદિ પદાર્થોનો પરિમિત સ્વભાવ છે ત્યારે સંસારરૂપી માણસનો પૂર્વ કે પર કિનારો દેખાતો નથી, એ પણ એક અદ્ભુત નીવા છે જારે દુનિયાની

દૃષ્ટિએ એ હીલા હોય પરંતુ હે જિનેશ્વર વિશ્વ ! આપના જ્ઞાનરૂપી મહા સાગરમાં ડૂબેલા જળતરંગ જેવા પાશોમાં ઉત્પત્તિ અને વિનાશના સરખો જ સંસારસાગરનો કિનારો છે અર્થાત્ ઉત્પત્તિ અને વિનાશ વ્યક્તિરૂપે સાદિસાન્ત અને પ્રવાહરૂપે અનાદિ અનંત છે, તેમ સંસારસાગર પણ તે તે વ્યક્તિરૂપે સાદિ સાન્ત છે અને પ્રવાહરૂપે અનાદિ અનંત છે આથી જગતની દૃષ્ટિએ અદ્ભુત એવા જાવો પણ આપની દૃષ્ટિએ તો અદ્ભુત નથી. (૩૧)

[પૃથ્વી-વૃક્ષ]

જનનમતિરીશ્વરોઽપિ ગુણવાહ મમા શાશ્વતી

યદા ન ગુણગેઠપારમનુમાનુમીસન્નય ।

પૃથગ્જનનચુસ્મૃતિર્જિન ! વિમેવ વક્ષ્યામ્યહં,

મનોરથવિમોહચાપલમિદં તુ ન સિદ્ધયે ॥ ૩૨ ॥

હે જિનેશ્વર વિશ્વ ! આપના ગુણસમૃદ્ધની ગણના કરવા માટે ઈશ્વર જેવી (વિશિષ્ટ જ્ઞાની જેવી) વ્યક્તિ સન્ન જોય ગુણમાનમાં જ તત્ત્વીન જોય ગુણમાનનો અવિરત પ્રવાહ સર્વદા વહેતો હોય છતાં પણ તેનો પાર આવી શક્યો નથી તો પછી તદ્દન અપ્રમતિવાળો મારા જેવો માનવ શું વર્ણવી શકે ! છતાં પણ આપના ગુણમાન કરવાની અશ્લિષ્ટતા અને તેનાથી મેળવાળા આનંદ માટે જ આ મારી બાળ-રીડા છે હે પ્રભો ! તે પણ પરંપરાએ મોક્ષનું સાધન જનશે એમ તું અવગ્ર્ય મારું છું (૩૨)

હતિ શ્રીવિજયનેમિસૂરીશ્વર-પાશકુાર-શ્રીવિજયશાવળ્યસૂરીશ્વર

શિખરજ પન્થાસપ્રવર-શ્રી અવિજયગણિવર-શિખરજપન્થાસ

શ્રીસુશીલવિજયગણિના કિરણાવલીમવદ્મય

ગુમ્ફિતો દ્વિતીયદ્વાત્રિશક્રમાવાર્થ ॥

તા. ૩-૧૦-૫૨
વિ. સં. ૨૦૦૮ ના આસો
શુદ્ધ પુનમને શુક્રવાર

સ્થળ-
નેમુબાઈની વાડી
ગોંપીપુરા સુરત

॥ ૐ શાન્તિમ્ ॥

(૫૮)

[૧]

કવિકાવ્યમર્સ શ્રીહેમચ દ્રસુરિમહારાજ જેવા સમર્થ સાક્ષરવરે પશુ
પોતાની 'અયોગવ્યવચ્છેદ્વાનિગિકા'મા દાર્શનિક શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરજી
મં ની રચેની સ્તુતિઓની મહત્તા ખુબ જ વર્ણવી છે જુઓ—

ક સિદ્ધસેનસ્તુતયો મહાર્યા અગ્નિહિતાલાપકલા ક જેવા ।

અર્થાત્—સિદ્ધસેન સૂરિવરની રચેની મહાન અર્થવાળી સ્તુતિઓ
ક્યા ને અસિદ્ધિત મનુષ્યના આવાપ જેવી મારી આ
રચના ક્યા ?

[૨]

સિદ્ધહેમશબ્દાનુશાસનમા જરૂરેજૂરેન [૨ ૨, ૨૧] એ સૂત્રના
ઉદાહરણમા શ્રીહેમચન્દ્રસૂરિમહારાજએ પશુ 'અનુ સિદ્ધસેન કવચ'
એ પ્રયોગદ્વારા શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરજી મં ને સર્વોત્કૃષ્ટ કવિ તરીકે
સ્વીકારેલ છે

[૩]

ન્યાયવિશારદ ન્યાયાચાર્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રીચરોવિજયગણિમહા
રાજ મણુ આઠ પ્રભાવકની સજ્જાયામા કવિપ્રભાવક તરીકે શ્રીસિદ્ધ
સેનદિવાકરજી મં ને જણાવે છે જુઓ—

કાવ્ય સુધારસ મનુર અર્થે બર્ચા ધર્મ હેતુ કરે જેહ
સિદ્ધમેન પદે રાજ રીઝવે, અક્રમવર કવિ તેહ ધનં (૭)

(૪૮)

[૧]

કલિકાગમર્પસ શ્રીદેવ્ય દ્રસુરિમહારાજ જેવા સમર્થ સાક્ષરવરે પણ
પોતાની 'અયોગવ્યવસ્થેત્દાનિશિકા'મા દાર્શનિક શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરજી
મં ની રચેલી સ્તુતિઓની મહત્તા ખુબ જ વર્ણવી છે જુઓ—

ઈ સિદ્ધસેનસ્તુતયો મહાર્યા અશિક્ષિતાલાપકલા ક્વ ચૈવા ।

અર્થાત—સિદ્ધસેન સૂરિવરની રચેલી મહાન અર્થવાળી સ્તુતિઓ
ક્યા, ને અશિક્ષિત મનુષ્યના આઘાપ જેવી ભારી આ
રચના ક્યા ?

[૨]

સિદ્ધદેવશબ્દાનુશાસનમા ન્ન્ટ્યેન્નપેન [૨, ૨, ૨૧]' એ સૂત્રના
ઉદાહરણમા શ્રીદેવ્ય દ્રસુરિમહારાજએ પણ 'અહુ સિદ્ધસેન કવય'
એ પ્રયોગદ્વારા શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરજી મં ને સર્વોત્કૃષ્ટ કવિ તરીકે
સ્વીકારેલ છે

[૩]

ન્યાયવિશારદ ન્યાયાચાર્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયગણિમહા
રાજ પણ આઠ પ્રભાવકની સજ્ઞાયામા કવિપ્રભાવક તરીકે શ્રીસિદ્ધ
સેનદિવાકરજી મં ને જણાવે છે જુઓ—

કાવ્ય સુધારસ મધુર અર્થે ભર્યા ધર્મ હેતુ કરે જેહ
નિદ્ધસેન પરે રાજ રીઝવે અહમવર કવિ તેહ ધનં (૭)

